

„მოგზაური“ წელი-
წაღში ღირს 5 მან.
ნახევარ წლით 3 მ.
ცალკე ნომერი 10 კ.
აღრესი: თფილისი,
ნიკოლოზ. ქ. № 44.

მეგზაური

რედაქცია ღირს ყო-
ველ დღე: დილის
10 საათ. შუადღის
1 საათამდე, და სა-
ღამოს: 6 სათ. 7 სა-
ათამდე.

სოციალ-დემოკრატიული შუახალი

№ 18.

კვირა, 15 მაისი 1905 წლისა.

№ 18.

რედაქციისაგან: მოვანგებთ, ვისაც სვედრი ფული
არ შემოუტანია ღ ვთხოვთ ჩქარა შემოიტანოს. წინაა-
ღმდეგ შემთხვევაში გასეთის გზაზე მოეხობათ.

რედაქციისაგან: რადგანაც „მოგზაურის“ 8, 14 და 16
ნომრები სრულებით აღარ მოიპოვება რედაქციაში,
ამიტომ ასალი სელის მომწერლები დასახელებულ
ნომრებს ვეღარ მიიღებენ.

შინაარსი: თავის გამართლებაც ასეთი უნდა! ფ. მანარაძისა.—
სხვა და სხვა ამბები.—სოფლის ამბები.—რუსეთის ქრანიკა.—პასუხათ
ილია ქავჭავაძეს, ვ. ნ.—სა.—საფრანგეთის ისტორია მეტწილად სე-
სუენეში, ანისა.—ეურნალ-გაზეთებიდან.—პეტერბურგელ ქართველ სტუ-
დენტებთან საქმე.—მცირე შენიშვნა, ასოთ ამწობისა.—დედაკაცი და მისი
ეკონომიური მდგომარეობა, კლ. ტუტუნის, თარგმანი.—წერილი რედაქ-
ციის მიმართ.

თავის გამართლებაც ასეთი უნდა!

(პასუხათ თ-დ ილია ქავჭავაძეს).

წავიკითხე თ-დ ილია ქავჭავაძის საპასუხო წერილი,
რომელიც გაზ. „ივერიის“ რედაქციას ცალკე გამოცემით
დაუსტამბავს თავის დასახელებით, და სწორედ მოგახსენათ გა-
ოცებული დავრჩი. ჩემ გამოხატვაში ბევრი რამ წამოიხსნება,
ბევრი სისაძაღვე მინახავს ჩემი თვლით, ბევრი კიდევ სხე-
ბისგან გამიგონია, მაგრამ ჩემ დღეში ამისთანა არც ჩემი
თვლით მინახავს და არც სხვებისგან გაიგონაა. წარმოიდგინე-
ნეთ კაცი, რომელიც მთელი თავისი ძალ-ღონით, მთელი
თავისი არსებით მოწადინებულია მეორე პირი ლაფში ამოსვა-
როს, სახელი გაუტეხოს, დაამცროს, მიწასთან გასწოროს,
რომ თავისი თავი ყოველად პატიოსან, უმანკო არსებათ და-
სახოს, და ნამდვილათ კი მხოლოდ თავისივე თავს ამცირებ-
დეს, მიწასთან ასწორებდეს, თავისივე თავს სამარეს უთხრი-
დეს. აი ასეთ საქმეს ჩადის საქართველოს სასიკაღლო მწე-
რალ-პოეტი თ-დ ილია ქავჭავაძე! მტერი იმას ვერ უზამდა,
რაც მან თავის თავს უქნა. მისი უშველელბელი წერილი, თა-
ვის გასამართლებლათ დაწერილი, „ივერიის“ გულუხვი გადა-
ქარბებული სტუმართმოყვარეობის წყალობით აღბეჭდილი,
თავის გამართლება კი არაა, არამედ უსასტიკესი საბრალდე-
ბელო ოქმია თავისივე ხელით შედგენილი და ხელმოწერილი.
ეს არის თავისივე ხელით თავის მოკლა. თ-დ ი ქავჭავაძის
წერილში არც ერთი წინადადება, არც ერთი სიტყვა არაა,
რომელიც მას არათუ ბრალდებიდან ათავისუფლებს, არამედ
ამ ბრალდებას რამოდენიმე წაინტ უმსუბუქებდეს! ეს
მეტათ გასაოცარია, მეტათ დაუჯერებელი ამბავია! ქაიამმა
ჩხრიკა, ჩხრიკა და თავის დასაკლავი დანა გამოჩხრიკაო,—
სწორეთ ამაზე ითქმის, როგორ მოხდა ეს, რა თქვა თ-დმა

ქავჭავაძემ თავის საპასუხო წერილში? —უნებლიეთ შეგვეკით-
ხება ის, ვისაც ხსენებული წერილი არ აქვს წაკითხული.

საქმე ის არის, რომ თ-დ ქავჭავაძემ არა თუ ვერ და-
არღვია ის, რასაც მას „მოგზაურის“ კორესპონდენტი აბრა-
ლდება, არამედ თავის წერილის მეზობლით, ეს ბრალდება
მან კიდევ უფრო გააძლიერა, მის დასამტკიცებლათ უფრო
მეტე ფაქტები გამოაქვანა, ე. ი. იმაზე მეტი, რაც ჩვენ
კორესპონდენტს ჰქონდა დასახელებული; თ-დ ქავჭავაძემ
უფრო დაწვრილებით გვაძენო, თუ რა ნაირი განწყობილება
არსებობს მასა და გლახებს შორის, თუ მას როგორი წესი
შეუქმეზავებია, და ცხოვრებაში განუხორციელებია; ერთი
სიტყვით, ყოველივე ის, რაც მან თავის გასამართლებლათ
მოიყვანა, „მოგზაურში“ დაბეჭდილი კორესპონდენციის და-
მატება და განპარტებაა. ცნობილია, რომ ნაწერით რამდენი-
მეთ იცნობება თვით დამწერი; თუ ყოველთვის ეს ვერ მარ-
თლდება, ეს იმიტომ, რომ წლებადნელ საზოგადოებაში ავ-
ტორი უფრო ხშირათ ნებისთ თუ უნებლიეთ მალავს თავის
ნამდვილ ხარს და შეხედულებას, თავის ნამდვილ სურვილს
და გულის წადილს. თ-დ ილია ქავჭავაძეს ჩვენ აქამდისაც
ვიცნობდით, თუ რა „კაცური კაცი“ ბრძანდება ის, რას ვმსა-
ხურება, რა შეადგენს მის სულისკვეთების საგანს, მაგრამ არც
ერთ თავის ნაწარმოებში მას არ დაუნახებია საზოგადოების-
თვის თავისი შინაგანი „მე“ ისე, როგორც „ივერიის“ № 68-ში
დაბეჭდილ წერილში. აქ ჩვენ იმ ქავჭავაძესთან გვაქვს საქმე,
რომელიც სინამდვილეში არსებობს; აქ იგი გველაპარაკება
ჩვენ, როგორც კერძო საკუთრების იდეოლოგი, როგორც
მემამულე, რომელიც ყოველი ფხვის გადადგმაზე მზათ არის
იარალით ხელში დაიცვას თავის ინტერესები. მართალია
თ-დ ილია ქავჭავაძე აქაც შიგა და შიგ ძველ ოინებს ხმა-
რობს, წამდაუწუმ ზნეობაზე, კაცურ კაცობაზე, სამარლია-
ნობაზე და სხვა ამგვარობაზე ვაძიხის, მაგრამ ყველაფერი ეს
აქ მეტათ უადგილო და უხერხულია. ილია ქავჭავაძე რო-
გორც საქართველოს სასიკაღლო მწერალი, ავტორი „გლა-
ხის ნაამბობის“, „კაცია აღმიანის“, „გლახა კრიაშვილს“,
„კაკო ყაილის“ და სხვათა, სრულებით დაურდილავს თ-დ
ილია ქავჭავაძესვე, როგორც მემამულეს. ამიერიდან ქართველ
მკითხველს საქმე ექნება არა ზევით დასახელებულ ნა-
წარმოებთა ავტორთან, არამედ ქართველ მემამულესთან,
რომელსაც მთელი თავისი სიცოცხლე მხოლოდ იმისათვის
მოუხდომებია, რომ გლახები ეყვლიფა და ეტყავებია. ჩვენ
არა გვეგონია, საქართველოს მიწაზე მოიპოვებოდეს მეორე
ისეთი სასტაკი მემამულე, რომელსაც ასე უღმობელათ მი-
ყავდეს ცხოვრებაში გლახების გაყვლეფის სისტემა.

თ-დ ქავჭავაძე დიდი რიხით აცხადებს, რომ იგი კერძო
საკუთრების მოტრფილვა. ამიტომ რა გასაკვირალია, რომ
ის დიდი მოძრობა, რომელიც დღეს ჩვენ თვალ წინ ხდება,

რომლის მოწამენი დღეს ჩვენა ვართ და რომელიც მიმართულია ღრეხანდელ უსამართლობის წინააღმდეგ, ღრეხანდელი ძირითადი სოციალური უკუღმართობის მოსასპობათ, მას მეტათ აღონებს და ძლიერ აწუხებს. ჩვენი თავადი დიდი გულისწყრომით ამოხს: „კაცმა დიდი მწუხარებით უნდა შეხედოს იმისთანა ამბავს, როცა კაცს სხვა საბუთი არ მუძღვის იმის გარდა, რომ მე ცოტა მაქვს და შენ ბევრი და ამიტომ შენ უნდა წაგერთვას და მე მომერთვას“. — კერძო საკუთრება სამართლიანათ თუ უსამართლოთ — განაგრძობს ჩვენი ბრძენი მწერალი — ჩვენდა საბედნიეროთ (მემამულეების, უეჭველია) თუ საუბედუროთ (აქ ალბათ გლახები უნდა ჰყავდეს მხედველობაში ჩვენ მგოსანს!) ჟურ კიდევ დიდხანს იქნება დღეს მსაქიანა და მის სარბიულზე ძალმომრეობა, ერთმანეთზე მისევა, ვინც კანდ ეფოს აიყვან არ დაუყვდება*): როგორც ხედავთ, სახელოვანი მგოსანი დიდი მომხრეა კერძო საკუთრების, მაგრამ თავის აზრს დასამტკიცებლათ ვერაფერით საბუთი ვერ გამოუწახავს. ნუ თუ კერძო საკუთრების გამართლება იმით შეიძლება, რომ იგი „ჯერ კიდევ დიდ ხანს იქნება დიდ პატივში“? შესაძლებელია დავეკითხოთ თ-დ ქავეჭავაძეს: ვისი მხრით იქნება დიდ პატივში კერძო საკუთრება? თუ თქვენისთანა მსხვილი მემამულეების და ბურჟუა კაპიტალისტების მხრით, რომლებს ხელში თანდა-თან გროვდება წარმოების საშუალებანი და იარაღნი, ვე კიდევ ვერაფერი საბუთია კერძო საკუთრების გასამართლებლათ. ან რაში მოუნდა ახლა თ-დ ქავეჭავაძეს კერძო საკუთრების დაცვა და გამოსარჩლება? ვანა ჩვენთვის საეჭვო იყო, რომ იგი, როგორც მსხვილი მესაკუთრე და მემამულე, კერძო საკუთრების თავგამოდებული მომხრე იქნებოდა? მოგზაურისა კორესპონდენტი მას სრულებით არ შეხებია, როგორც კერძო საკუთრების იდეოლოგს. მან გამოაქვეყნა მხოლოდ რამდენიმე გულის ამოღერვეი და აღმაშფოთებელი ამბები, რომლებიც ახასიეთებენ თ-დ ილიას, არა როგორც კერძო მესაკუთრეს, არამედ როგორც ადამიანს. ჩვენ სახსებთ გვესმის მისი გაბრაზება ღრეხანდელ მოძრაობის გამო. მართლაც და, კაცი მთელ თავის სიცოცხლეში იმას ცდილობდა, რომ თავისი ბატონობა განემტკიცებია, რომ რაც შეიძლება მეტი წილი გლახის ნაოფლარისა ჩაეგდო ხელში, რისთვისაც იგი გლახაკობას ყოველგვარ შევიწროებას აყენებდა, რისთვისაც იგი ადაფერს არ ზოავადა, ოლონდ კი თავის მიზანი განეხორციელებია და ახლა ხედავს, რომ ყოველივე ეს იფუშება, ყოველივე მისი მეცადინეობა იკარგება. ვანა ასეთი ადამიანი შესაბრალოსი არ არის. „რა სიმართლე, რა საბუთი აქვს გუეხ-კაცს, რომელიც არც ხიზანია თქვენი, არც ნათესავი, რომ თქვენ მამულზე ხელი გაიწოდოს, მაშინ როდესაც კერძო საკუთრება ჯერ კიდევ ქვეყნუხედათ უღვეს არამც მთელ საზოგადოებურ წყობას რუსეთისას, არამედ მთელ ცხოვრებას დაწინაურებულ ქვეყნებისას მთელ დედამიწაზეო“. დავამშვიდებთ თ-დ ი. ქავეჭავაძეს, რომ გლახები ჯერ არ იწვდიან ხელს სხვის მამულზე, ისინი ჯერ ჯერობის თხოულობენ მხოლოდ იმ უსამართლობის გასწორებას, რომელიც მებატონებმა ჩაიდინეს ვერეთ წოდებულ გლახების გათავისუფლების დროს. მაგრამ ვანა გლახებს უფრო მეტი სიმართლით არ შეუძლიათ მიმართონ თქვენისთანა მემამულეებს ასეთი სიტყვებით: რა სიმართლე, რა საბუთი გაქვთ, რომ თქვენ ჩაგრიდით ხელში ამოდენა სიმდიდრე, ამოდენა მიწა-ადგილი, როცა ჩვენ ფეხის დასადგამი მიწა არ მოგვებოება. ვეკუთხებით თ-დ ილიას: რომელი მხარე იქნება მაშინ უფრო მართალი? რომელ მხარეს ექნება

უფრო მეტი საბუთი? ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ მისგან ამ კითხვაზე, როგორც სხვებზე, გადაჭრილს, სწორ და ნათელს პასუხს ვერ მივიღებთ: იგი ან სამართლიანობის დანდობას ამოეფარება, ან კაცთა ადამიანურ ცხოვრებას და ამით გაათავებს საქმეს. ამიტომ უმჯობესია დავანებოთ მას თავი, როგორც კერძო საკუთრების ვაგლახ იდეოლოგს და თავივით პრაქტიკულ სფერაში, სადაც იგი ახორციელებს კერძო საკუთრების პრინციპს და სადაც იგი მართლა რომ თავის ადგილზეა. ამ სარბიულზე მას იშვიათათ ეყოლება ბადალი. მას წარბ შეუხრელათ გაყავს ცხოვრებაში მთელი თავისი სისასტიკით კერძო საკუთრების პრინციპი. მან არ იცის რას ქვია გაქირებული კაცის შებრალება. თუ კერძო საკუთრების პრინციპის დაცვაზე მიღვა საქმე, იგი მზათა მას ანაცვალოს ყოველივე, დაკარგოს სინიღისი, პატიოსნება, და პრინციპს კი არ უღალატებს. თუ გენბავთ ეს ერთნაირი რანდობაა, მაგრამ რანდობა დაბალ-ხარისხის, რომელსაც მიზნით თავის პირად სარგებლობა აქვს და სხვისი დაჩაგვრა. რაში იხატება თ-დ ილია ქავეჭავაძის ასეთი მოღვაწეობა? ამის დასახსიეთებლათ ჩვენ გავგერდებით მხოლოდ ორ მაგალითზე. ჩვენი აზრით, ეს ორი მაგალითიც საკმარია ილია ქავეჭავაძის პრაქტიკულ მოღვაწეობის დასახსიეთებლათ, თუ როგორ ექცევა ან რა დამოკიდებულება აქვს მას გლახებთან. ეს ორი გარემოება ჩვენ კორესპონდენტსაც ჰქონდა აღნიშნული. მაგრამ უნდა შევნიშნათ, არა ისეთი სისრულით, არა ისეთი სისწორით, როგორც ეს თითონ ილია ქავეჭავაძემ გავგავებია თავის საბასუხო წერილში. ეს ორი მაგალითი ასეთია: ერთი შეხება იჯარით ვაცემულ მიწებიდან ღალის აღებას და მეორე საძოვარ აღვიღებზე დაწესებულ გადასახადს. დავიწყეთ პირველიდან:

„აი რას უკამოვებოდათ თვით პეტრონი:
 „იმ ხუთ სოფელში, რომელსაც საკურამოს შეადგენენ, სულ სხვდამწიფო გლეხნი დგანან და აქა ზენენ და თესენ, სავცა მამუღანს ჰატონანს მყოფრადკებიან. ამ სოფლებში დადა ხნიდან დაწესებულთა, რომ ვინც ვის მამულს მოხნავს, მამულის პატრონს მეოთხედი უნდა აძლიოს და თავის მემამულეს კალოზე მიუტანოს.

„ამ მეოთხედის დათვლა-მატნა, ათეულებს ავგელანბრავა შეუარდებს და სხვა ამისთანა მრავალი მიწიქაიანი საქმეს და ხშირათ ამ სარბიულზე ჩხუბი და დავიდარაბა მოსდით მოურავს და გლახს ერთმანეთში. ნუ დაივაწყებთ ამ გარემობას, რომ ერთს და იმავე მაწამს, ნამეტნავათ თუ ცოცხადკნათ მოხრდილია, შესაძლოა თავიდან ბოლომდე ერთნაირი ძნს არ აყვას, ხშირათ თავში ვარვი, ზურიახა ძნას და სხვადა, შუა წელში ან ბოლოში ნაკლებია, ვამცდარია, ზურ-ნაკლებია და ამას ვამთ ათეულები სმინათ ერთს და იმავე ფარდისანა არ ანაან...

„საკმათა მარტო ეს გარემოება დავაყენათ თვად წინ და მსთან ერთათ ისიც: რომ ძმის ცალკე დადგმულ ათეულებათ თუფენ ერთმანეთთან შეუარდებათ. — რომ მავსვლეთ — რამდენი სიფათა მისდევს ამ მეოთხედობას, თუ მყოფრავა ან გლახებზე ერთმანეთს ვადკეიდეიან და ერთმანეთს ვაფრანს მოაწადინებენ.

ყველა ამბების თავიდან ასაცილებლათ თ-დ ი. ქავეჭავაძეს დაუწესებია:

„მოურავმა იქავ, სავცა მეოთხედს მიავალის, ბარათი აძლიოს, ვისგან რა ერგო და თითონაც დავთარში ჩაიწეროს, იქავ თავის თვალწინ ურემზე დაადებინოს, რომ ძნები არ შეცვალონ, და ისე გამოისტუმროს. გლახ-კაცი რომ კალოზე მეოთხედს მოიტანს ძნის მიმღებს ხსენებული ბარათი უნდა ჩაბაროს და ამ ბარათით უნდა მიუთვალოს...“

* ხანს ყოველგან ჩვენ ვესვამთ.

აი ასეთია თ-დ ილია ქაქავაძის მიერ შემოღებული წესი, რომელიც თითონ მან გაგვაცნო. თუ მას დავუჯერებთ, „ილი ნაწილს გლუბ-კაცობას ეს ნებაყოფლობითი (!) წესი მოუწონებია თ-დ ილიასთვის, და მიუღია“. ასე გვეუბნება ჩვენი ავტორი, მაგრამ შემდეგ იგი აზის საწინააღმდეგო ფაქტებს გადმოგვცემს. „ბევრი ვეცადეო, გვეუბნება იგი, ეს უბრალო და უსასიო (!) წესი არავისთვის დამერღვევინებია, მაგრამ ვერა რას გავხდი. წელიწადი ისე არ გაივლიდა, რომ შიგა და შიგ ხან ერთს გლუბს არ შეეშალა, ხან მეორეს. აქ ყურის მოყრუება წესის სრულიად დაფუძვას მოასწავებდაო“, და ამიტომ თ-დ ილიას სასტიკათ მოუვლია საქმისთვის ხელი. ჩვენ ის გვავევირვებს მხოლოდ, ამ დრაკონისებურ წესს თ-დმა ილია ქაქავაძემ ჩუბაუღალბათა და უსასიო როგორ უწოდა! თუ ეს ნებაყოფლობითი და უმანკო იყო, თუ გლუბ-კაცობის უმეტესმა ნაწილმა იგი მოუწონა ჩვენ თავადს, რიდასთვის ამბობს იგი, რომ ბევრა ვეცადე ეს წესი არავისთვის დამერღვევინებინა, მაგრამ ვერა რას გავხდიო!“ და მართლაც, განა შესაძლებელია თუ არ ძალდატანებით და თუ არ სასტიკი ზომებით იმ წესის შესრულება, რომელიც თ-დ ქაქავაძეს შემოუღია? აშკარაა, რომ ამ წესით გლუბ-კაცს მოხენა. დაფარვა და მომკა ბევრათ უფრო იაფათ დაუჯდება და ბევრათ უფრო ადვილათ შეასრულებს, ვინემ მთელი იმ პროცედურის შესრულება, რომელიც ილია ქაქავაძეს შემოუღია. ჩვენ შეგვიძლია რამდენიმეთ წარმოვიდგინოთ ასეთი სარაითი: გლუბმა მოსავალი მოიყვანა და მოჰკა. მას მხოლოდ მეოთხედის ჩაბარება დარჩენია მემამულესათვის. აი აქედან იწყება მისი ტანჯვა. ჯერ ის უნდა ელოდოს მოურავს; ამას მარტო ერთ და ორ გლუბთან ხომ არ უჭირავს საქმე, არამედ ოცს, ორმოცს და შეიძლება კიდევ მეტთან. ახლა იგი როდის მოისურვებს ჩვენ გლუბთან მოსვლას; მერე ძნელს შეფარდებით გაყოფას, ბარათის ჩაბარებას, ურეზზე დადებას და მემამულეს კალოზე გასტუმრებას. მეორე პროცედურა გლუბს აქ მოვლის, ჯერ ბარათის ჩაბარება ძნელს მიჰღებინათვის, შემდეგ ურმის დაცლა. ეს არის მთელი სისტემა, რომელშიაც უბრალო რამის გამოშვება ან დავიწყება ერთ დავიდარაბას და ალიაქოთს იწვევს, რაც დაუსჯელათ არავის არ ენატრება. აქ ჩვენი მგოსანი მეტის მეტ უღობველობას და შეუბრალებლობას იჩენს. ბოლოს და ბოლოს უმეტეს შემთხვევაში აქ საქმე იმ-თ თავდება, რომ გლუბს მეოთხედის სახით მთელი მოსავალი ხელიდან ეცლება: ან იქვე კალოზე უფუქდება და უოხრდება ან კიდევ რაც მეოთხედს გადარჩება მოურავების ჯიბეში მიღის. აი ამას უწოდებს კაცთ მოყვარე მგოსანი უმანკო და უბრალო წესს, რომელიც გლუბებმა მომიწონესო! ნუ თუ ჩვენი მგოსანი ისე გულუბრყვილო ბრძანდება, რომ მეტი არ ესმის? მაგრამ მისი გულუბრყვილობა ძნელი დასაჯებელია. მაგრამ ეს კიდევ არაა უფრო. იგი თავის წერილში, სხვათა შორის ამბობს, რომ მხოლოდ ორი შემთხვევა იყო, როცა გლუბებს ეს უმანკო წესი დაურღვევიათ. როგორ მოხდა ეს? თ-დ ქაქავაძე გვეუბნება, რომ ისე წელიწადი არ გაივლიდა, რომ ხან ერთს და ხან მეორეს ეს წესი არ დაერღვიათ, და იქვე ამბობს, რომ ასეთი შემთხვევა მხოლოდ ორი იყო. დავუჯეროთ თ-დ ილია ქაქავაძეს ეს დაუჯერებელი ამბავი. ყოქმათ, რომ მხოლოდ ორი შემთხვევა იყო, როცა მან ურმით მატანილი მან უკან გაბარუნა. ერთი ასეთი შემთხვევა შარშან თუ შარშან წინ მოხდარა, რასაც თ-დ ქაქავაძე შესაბრალებელი კილოთი მოგვითხრობს და თანაც კითხულობს: მაშ რა მექნა? როგორ უნდა მოქცეულიყავ? ამოდენა ხნის ნაღვეში, წვითა და დაგვით აშენებული შენობა ინგრეოდა,

თუ დადებულ ურემს უკან არ გავატანდი და მეც უკანასკნელ ზომას მიემართე. ასე გვერნებათ, თ-დ ქაქავაძეს მხოლოდ ის აწუხებდა, რომ წესი არ დარღვეულიყო, კანონი შესრულებულიყო. რა უყობ რომ ამის გამო, ვილაც გლუბი სხევრალი შეიქნებოდა. *Fiat justitia, percat mundus!* ოღონდ წესი შესრულებს, და თუ ვინდ მთელი ქვეყნიერება დაინგრეს! და აი ამას შემდეგ თ-დ ილია ქაქავაძე გიმოდის და დაურცხვენელათ ადამიანის ხელშეუხებლობაზე, პიროვნების პატივის ცემაზე და სამართლიანობაზე ლაპარაკობს. ის, ვინც ყოველი ფცხის ნაბიჯზე ადამიანის პიროვნებას (შეიძლება თ-დ ქაქავაძეს გლუბი ადამიანათ არ მიაჩნია!) ფეხ ქვეშ თვლავს და ჯიჯგნის, იმის პირიდან ასეთი სიტყვების წარმოთქმა ყველა პატიოსან ადამიანში მხოლოდ ზიზღს იწვევს. ჩვენ ცხლა კარგათ გვეცმის, თუ ასე ძალზე რისთვის იჭაჭებოდა თ-დ ქაქავაძე, როცა საქართველოს ავტონომიის შესახებ სჯა—ბაასი ჰქონდა ქართველ თვადანაზურობას. ჩვენ ახლა კარგათ ვიცით, თუ რას ნიშნავდა იმის სიტყვები, რომ ყველა კანონებს აქ, ადგილობრივ, უნდა ვწერდეთო. კაი თქვენ დაგეზართებათ, კარგ კანონებს დაუთესდით თქვენ მუშა ხალხს!

ფ. მახარაძე.

(შედეგა იქნება).

სხვა და სხვა ამბებში.

შვიდ მაისს ქ. ვარშავაში მომხდარ აფეთქების დროს 23 კაცი დაჭრილა, მათ შორის სამი მომკვდარა. დაჭრილებში ერთი სტუდენტი და ორი გიმნაზიელი.

— ქ. ბორისოვლების შუაგულ უბანში კერძო სახლის განხრეკის დროს აუარებელი პროლამაციები უპოვიათ და თანაც საბეჭდი მოწყობილობა აღმოუჩენიათ.

— გაზ „იუჯნი კურიერის“ რედაქციაში, რომელიც ქ. ქერწში გამოდის, ვილაც მოძღვარი კურილინსკი შესულა და მცირე ლაპარაკის შემდეგ გაზეთის რედაქტორ კრიტისათვის რეგოლვერი უხვრია. რედაქტორი ცოცხალი გადარჩენილა.

— ქ. სელეცში 11 მაისს ღამის 12 საათზე ვილაცამ ჰომბა ესროლა პოლიციებისტერს და 24 ქრილობა მისცა. აფეთქება საზარელი იყო.

— ქ. ბაქოში ნაშუადღევს 3 საათსა და 10 წუთზე ქალაქის შუაგულ უბანში, ველიკოკინიატესკის ქუჩაზე ეტლით მიმავალ ბაქოს გუბერნატორ თავად ნაკაშიძეს ყუმბარა ესროლეს. გუბერნატორი იქვე მოკვდა. მოკლულია აგრეთვე ერთი ესალი, კურიერი და ერთი ვაჰარი.

— როგორც გაზეთ „ივერიას“ ატყობინებენ ქუთაისში 72 კაცი ამოუყვანიათ დაქერილი სამეგრელოს სხვა და სხვა სოფლებიდან; მათ შორის მასწავლებელი და სტუდენტიც ურცვია.

— იმავე გაზეთს ატყობინებენ ნახიჩევანიდან, რომ იქ სომხებსა და თათრებს უთანხმოება მოსვლიათ და ერთმანეთს ელტეტნო. საქმე თურმე თან და თან მწვავდება.

— სოფ. წითელში გიორგი ხომერკის სახლში ადგილობრივ ბოქაულს შვიდი ცალი ბერდანკა და იმისი პატრონები აღმოუჩენია.

— სპიჩკაზე ბაყის მომაება უკვე გამოუცხადა სა ქცხო მთავრობამ ქალაქის გამგეობას. ბაყის მომატება, როგორც ვიცით ომის ხარჯებმა გამოიწვიეს.

— დუშეთის მაზრის სოფლებიდან ჯარი გამოიყვანეს.

— როგორც ბაქოდან ატყობინებენ „თბილ. ფურც.“ გაზეთი ებაკინსკი იზვესტია დაუხუროვთ გენ. ად. თავ. ამილახვრის განკარგულებით.

ყაზანის ნავთსადგურში შვიდ მაისს 125 მუშამ აკეოა მუშაობა და ანგარიშის გასწორება მოითხოვა, რადგან იჯარადარმა ბე დაუქირა.

— მილევერში შვიდ მაისს ორასი ფეიქარი გაიფრტოუმცა უწყისობა არავითარი არ მოხდარა, მაგრამ პოლიცია ზინტ გამოიწვიეს გაფიცულთა დასამშვიდებლათ.

— როსტოველი პურის ვაჭრები ძლიერ შეუწუხებია მატროსებისა და ბარკის დამტვირთველთა გაფიცვას, რადგან საზღვარ-გარეთ პურის გაგზავნის დავიანება დიდ ზარალს მოუტანს მათ ვაჭრობას.

— ქ. მინსკიდან იწერებინან, რომ როსტოვ-ბრესტის რკინის გზის ქარხნები დაიკეტა და მუშები დაითხოვეს.

— შვიდ მაისს ქ. კატორინოდარში ტრამვის მოსამსახურეები გაიფიცენ, მეეტლეები კი მესამე დღე გადის რაც აღარ გამოდიან.

— ქ. ბელოსტოკში 10 მაისს გაიფიცენ მკერავი ქალები.

— ქ. ვორონეჟში გაფიცულმა ნოქრებმა ღია მაღაზიები დაიარეს და მათი დაკეტა მოითხოვეს. ყაზახ-რუსებმა გაფანტეს ისინი.

— სამარწყველო ქ. ლოდში 10 მაისს მუშებმა არეულობა მოახდინეს. დაიბარეს ყაზახ-რუსები.

გაფიცა სულ რვა ფაბრიკა, მათ შორის გენიტელისა და კუნციერისა. გაფიცულთა რიცხვი 5000 მეტია.

— 10 მაისს ქ. რიბინსკში გაიფიცენ ნავთსადგურზე მომუშავე დამტვირთველნი.

— ქ. ელისავეტგრადში გაიფიცენ ყველა ქარხნის მუშები.

— ქ. კრემენჩუგში 11 მაისს გაიფიცენ ვაგონის დამზადებელ ქარხნის მუშები.

— როგორც ბაქოდან დეპეშით იუწყებიან 12 მაისს ბალახანაში მუშათა საერთო გაფიცვა დაიწყო.

— ქ. კატორინობურგში 12 მაისს გაფიცულან ალაბაევის სამთო მადნის მუშები.

— ქ. კრემენჩუგში კრიუკოვის რკინის გზის სახელოსნოების მუშები გაიფიცენ.

— ქ. ოდესაში ყასბები გაიფიცენ და ხორცი თითქმის აღარ იშოვება.

გაზ. „Нов. Образ.“-იას ნახიჩევანიდან ატყობინებენ: ყველა მაღაზიება გაცარცულა და გადაბუვგილია, მდგომარეობა მეტათ საშიშარია. მსხვერპლის რაოდენობა ჯერ არ იცინან.

როგორც გაზ. „კავკაზს“ დეპეშით ატყობინებენ, ბაქოს გუბერნატორის, თ-დ ნაკაშიძის მკვლეელი უკვე შეუპყრიათ ხატისოვის ქარხანაში.

სოფლის ამბები

ხარაგაული. ათას წლობით შებორკილ-შებოქილ და არა აღამიანთ ცნობილ გლეხს დღეს მიგცადრო, რომ ოპო-

ზიციაში ჩაუდგეს მთავრობას და ჩაუდგა კიდევ: აქაც როგორც ყველგან სხვაგან გლეხებმა შესწყვიტეს ყოველივე კავშირი სოფლის სასამართლოებთან. უარი განუცხადეს მღვდლებს ღრამის ფულის გადახდაზე. აგრეთვე მღვდელ-მოქმედების სასყიდელიც გაცილებით შეამცირეს, რამაც უმეტესი ნაწილი მღვდლებისა მეტათ გაამწარა და სიტყვით თუ საქმით ზომებიც მიიღებინა. მე მოვიყვან აქ რამოდენიმე ფაქტს ერთი სემენარიელი მღვდლის მოქმედებიდან. ეს მღვდელი სულ ყმაწვილი კაცია. როდესაც მას გამოუცხადეს ღრამის ფულს ვერ მოკცემთო, ის გაბრაზდა და უთხრა გლეხებს: დაიცადეთ, ნუ მომცემთ! აქ მოვლენ რუსები და გადაგახდენინებენო. როცა ამით ვერაფერს ვხედა, ვითომც ლაქუცობით შეცდენა მოუნდომა გლეხებს: „პრიგავორი“ მომეცით, რომ როგორც დღემდის, ისე შემდეგშიაც ყოველივე ჩვეულებრივ მამლიოთა. ამან კიდევ უფრო გაამწარა გლეხები და უკანასკნელი უარი უთხრეს. მას შემდეგ გავიდა დრო და ყაზახ-რუსები მოველინენ ჩვენ კუთხეს და გაითქვეს ჩვეულებრივი სანგლი.

ეს მღვდელი ერთი შეძლებულთაგანაა და ჯამაგირიც აქვს ოცდაათი თუმანი მთავრობისაგან, ამასთანავე თავის სოფელში არის მღვდლად.

არ შემძლია არ ვამცნო მკითხველებს შემდეგი: ამ სამი კვირის წინათ აზნაურმა გურგენიმემ გაიწვია ყაზახები ხარაგაულიდან თავის სოფ. სხლითში, სადაც გლეხები ცხოვრობენ, რომ დაგრბიათ ეს უკანასკნელნი. სოფელში ჩვეულებრივი სიწყნარე იყო, რაც დაარღვია ერთმა გურგენიძეთაგანმა თოფის სროლით. ამით შემთხვევა მეცეცა ყაზახ-რუსებს, რომ დაესჯათ გლეხები. მოკლული იქნა ორი გლეხი: დთუნაშვილი და კაციატაძე; ოც-ოც და ორი წლისანი, ორიც მსუბუქათ დაიჭრა და სამი გალახულია—ერთი მათგანი ძალზე. ამას წინათ მაზრის უფროსი გეგეწვა ასიოდე ყაზახ-რუსებით.

აი კიდევ ერთი უსაზარლესი ამბავი. 30 აპრილს—შაბათს დამით სათევაზოა წასულან ოცამდე გლეხი და აზნაური ორი ვერხის მანძილზე საღგურ ბელაგორიდან, სადაც პატარა მდინარე ლაფზანა ერთვის მდ. ჩაერემელას, რომელზედაც რკინის გზის ხილია გადახული. ამ დროს, ცა-მოწმენდილ მთვარიან დამეში თევზი, სახელდობრ ტობი, ეტანება პაწაწა მდინარეებს, რასაც აქაურები „ტობაობას“ ვეძახით, როდესაც მეთევზეები ხიდს ქვეშ და მის გარშემო ყოფილან იმ დროს ამოუვლია საქონლის მატარებელს, რომლის ობერ-კანდელქტორს შეუჩინავეს ხალხი და შემდეგ საღგურ მარელისში უცნობებია, რომ ამ და ამ ალაგას ხილს ანგრევენო. მარელონიდან ტელეფონით უცნობებით ბელაგორში გასაგებათ თუ რამდენათ მართალი იყო ეს, რა წამს ჩასმენია ხიდის ნგრევა საღგურის უფროსის მორიგ თანაშემწეს ჩეჩელაშვილს, არც უციებია, არც უცხებებია და პირდაპირ იქ მდგომ დარაჯს სალდათებისათვის მიუშარათავს „საშველათ“.

აფიცურს გაუზავენია 6 სალდათი, უნტერ-აფიცრის უფროსობით, დამე იყო მთვარიანი—დღესავით. !სალდათები მისვლის-თანავე შემდგარან ხილზე და იქიდან, გამოუკიახავათ, დაუშენიათ დოფები ქვეშ მდგომ ხალხისათვის. მოკლული აღმოჩნდა სამი გლეხი: 3. ფუტკარაძე—უადგილ მამულა, ორი პატარა ვაჟების პატრონი (8—11 წ.), ცგოვრებაძე 14 წლის სამინისტრო სკოლის მოწაფე, ციციშვილი 23 წლისა, ერთიც ქავთარია მძიმეთ არის დაქრილი და ხუთი მსუბუქათ. სამი კაცი მაშინათვე დაიჭირეს სალდათებმა. ამ კატასტროფის შემდეგ უნტერ აფიცურს უცნობებია ბოქაული-

სათვის. ამ უკანასკნელს გაუგზავნია ყაზახ-რუსები, რომლებიც ყარაულობდნენ მკვდრებს ნაშუადღევს პირველ საათამდის — გამოძიების მოსვლამდის. ყარაულობის დროს, დღე, ყაზახებმა დაქრეს თოკით ერთი წისქვილზე მიმავლი გლეხი და ორიც დაიჭრეს ლიანდაცზე მიმავლი. ხუთივე დაჭრილებს იმ დღესვე ზესტაფონის ციხეში უკრეს თავი, — ხოლო გამოძიების შემდეგ ხუროციანი განთავისუფლეს. გამოძიების დროს ფუტკარამის ბაღის ხიზი (ბაწარი) მაჯახე შეკრიბი უნახეს და ჯიბეში მისვე საცრაფი ძაფები, — ხოლო ბაღე აოსდეს. დღით აღრიან ბაღე კი იქვე სილაზე ედო ფუტკარამისთან ერთად, მკვდრები ფეხ-მიწველნი და ფაქიზად დაკაზმულნი ეყაონ სილაზე. საშინელი შემადრწუნებელი სურათი იყო. ხალხის ქვითინს და მშობლებ-ნაცნობების ხმა-მადღივ ტირილს მხოლოდ გულქვა აღმინი თუ გაუძღვბდა. სხვა რაღა გაუძტყუნოთ, როდესაც ვიღაც ვაგაბონი ვითომ და „ხარავ-ოულელი“, რომელსაც ხარავ-ოულელეთან არაფერი საერთო არ ჰქონია, როგორც მისი ორესპონდენციით გავიმცნებს, აბღა-უბდას ფენს „იევირის“ ფურცლებზე

ნაბერძნული.

ს. კურდღელაური. (თელავ. მახრა).

ამ სოფლის შესახებ არაფერი თქმულა ჩვენ გაზეთში. კურდღელი არ ჩამოხდა სხვა სოფლებს გამოღვიძებ-გამოფხიზლებასში. მასაც ჰქონდა რამდენიმე ურდობა თავიანთი გაჭირვებულ მდგომარეობაზე მოსაზრებულად; აიღეს, დაიღეს და შეადგინეს მოთხოვნებიანი. ვიხსენებდი სოფელში გავსაზრებლად არსებულმა კაცებმა მიიწვიეს თავიანთი სოფელში შემავლელი მოთხოვნებიანებზე ხედავს მოსაწყურათ, რაც ასრულებულ იქნა, რასაკვირვებლად, ბერძენი ვარაზ-ლანარაკის შემდეგ, თავად-აზნაურთა მომუტეული ზღვარება-უსამოვნება უფრო შემდეგ გამოიყვანა: განჩინეს ვი სოფელში მავსებრუ ზარები, რომელიც ცდლობდნენ აეღვებებინათ სხვა და სხვა ქორების გაგრძელებით ერთი მხრივ შემავლელი და მეორეთ-გლეხობა, მოეხდინათ სხვანაირი შეტაკება და სისხლის ღვრამდის მიეყვანათ საქმე, თვით კი შორდამ სერიოსთვის ეურყუებათ. მაგრამ შეგებულმა, ხალხის ნამდვილ კეთილ დღეობის მოსურნე ზარებმა დასტურუნეს მადთურნი, ჭკვიანური დარბევით სწორე ცხაზე გაიყვანეს გლეხები და დროზე მოუსწეს ცრუ აგენტებს საშვებლად ბორტა სურვალეების განხორციელებას. გააჩრა მას აქეთ თათქმის ერთმა თვემ. 27 აბრალისთვის დაბრებული იყო ს. კურდღელაურის გლეხობა მავსე სოფლის ევლესიის ეკოში თელავ. მახრისს განკარგულებით, დღის 10 საათზე ჩავიდნენ დანიშნულ ადგილს მახრის უფროსი, თავად. აზნ. წინამძღვარი-ჩოლაყაშვილი, თან ეყვდით ბოქალეი და ორი სტრაქიკი. მისაღმების შემდეგ მახრ. უფრ. გამოიხმე ხალხი დამ რუსულის მტდნენი. რდესაც ისინი წინ წამოდგენ, უფროსმა მიმართა გლეხებს: თქვენ მიუცვადით ამისწინათ თავად-აზნაურებს და ძალით მოაწერეთ ხელი რაღაც მოთხოვნილებასზე. განა არ იცით, მავ ძალ-მომრებით ვერაფერს გასდებით? გარდა ამისა წითელი დროში დავიდობდით და ევროდით რაღაც უნხანურ სიტყვებს, რომლის შინაარსი აცრე ვი გესმით. თელავშიაც გსურდათ გაეკვლიათ დროში, მინა მე თქვენი კეთილ-დღეობისთვის დაჯარვებ კაცები და გაგრძელებიანე ხმა, რომ თუ კურდღელაურელები ამოვლენ ქალაქში უწყისობის მოსახდენათ, სახლდათი აუცილებლათ თათს ესვრან და ევლესი დახორცენ. გასჭრა ამნ და მართლად აღარ ამხვედით თქ თქვენ ქალაქს თათქმის ზედაკვრისათ და ამიტომ უმეტესი ნაწილი თქვენგანი ცოტათი, თუ ბერძენ უფრო შეგებულა ხართ, ვიდრე სვა სოფლების გლეხობა, მიუხედავთ ამისა, თქვენ უმეტეს გამოიჩინეთ. მავალითად, დაუხეობთ თხოვლობდით, რომ თ. ვახანაზის დაბრუნების თქვეთვის

რადაც ხარის ტყავზე დაწერილი „გარამოტა“, რომლის ძალით მათმ ზოგაერთი მათი მამულითი თქვენ საკუთრებას შეადგენს.

გასწავლეს ვიღაც „დურაკემა“ სიტყვები თავისუფლება, ერთობა და ბევრი სხვა სისულელე. თქვენ უდბათ გამდრადრება მოგინდათ და ის საქმე დაკუმართობდა თქვენ ადგილ-მამულების დაუფლის დროს, როგორც მოუვდა შეგობარ ძაღლის ერთი ძვალის კადგებაზე.

მე ჭკვიანბათ, განიერთ მიმჩნდით, მაგრამ თქვენმა ტად-წვეტილებამ (თავადების ავლების შესახებ) მაიძულა სტრაქიკები დამეკრებინა მათთვის უბედურების ასაცდენათ. მაინც და მაინც თქვე შედარებით სხვა სოფლებთან უფრო ზატონათი მოიქცეთ, აი მე წარმოვიდგენთ თბს მუხლს, რომელსაც უნდა დაემორჩალოს მთელი სოფელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ძალით აკასრულებიანებთ.

1) უნდა ზღობთ ზარალი, რომელიც მიიყვანეთ სოფელს და თავად-აზნაურობას. ზარალი რამდენაა, უერ არ ვიცით ნამდვილათ, ამიტომ უნდა შესდგეს კომიტეტი, რომელიც გამოიგვლეს მას.

2) თქვენ არ გსმინათ სრულებით რა არის თავისუფლება, იმის მიგვირად, რა დახმარება გაუწიო მომსახურებ, ლუქმის ზარდამ გლეხთ: არ ბძლევთ ნებას მოვამზადრეთ დავგომისას, ვინც იღვა — გამოიყვანეთ უველა. მოსხუთ ამისთანა საქციელი.

3) მე არა მჯერა, რომ ეოფუდებზე ვი უწყსობების ჩამდინთავიანთავით გულხეობა იყენ. ვინც კარგათ რომ არაინ ვიღაცა „მურ-ზავნები“ და „ზარხვოსტები“, რომელიც ჩამოდაინ თქვენთან თელავადამ და ათას სისამზადრეს გასწავლან, განამობებენ, თუ არ განდათ, რომ ვიხმარო თქვეზე ძალა — უნდა გასცეთ ისინი, ვინც მავისთანა უნხანურ და საზარალო აზრებს აგრძელებენ თქვენში. მეოთხე ის, რომ არ მიამძობთ სხვა სოფლებს და მათსავთ არ გაუქმობთ სასოფლო სამმართველა, არ დაუტობთ სეოლა და სხვა; რისთვისაც დიდ მადლობას მიიღებთ როგორც გუბერნატორადამ, ისე ჩემგან. გამლეუთ დროს მოსაფიქრებლად ეოველი ჩემი ნათქვამის შესახებ და მასზე უნდა მომცეთ, როდესაც ჩამოვალ თქვენთან. (დრო არ დაუნიაშავს).

ხალხსაც უნდადა თავიანთი მხრივაც ერთქვა რამე მახრის უფროსისთვის, ზირის-ზირ აქსინათ, აყვერათ თავიანთი სულის შემსუთავი მდგომარეობა, გამოთქვით გულ-ანდილათ მისეზი დღევანდელი მათი მღეფვარებისა, მაგრამ უფროსმა ეს არ დააჩნდა — არა მდღიან, ახლაც სხვა სოფლებში მივემუტებო, ჩავად ეტლში და თვალს მიეყვარა.

დარჩენ სავლადვი გლეხები ზირში დაგუბებული წელით, ევლში მოწალიდა სისხლით. გულ-დაწვეტილებამ უნდა მიმასხეს წამსვლელს: თუ ვი ჩვენ, ამიტლავ ხალხმა მოვიცადეთ თქვეთვის, მოვცდით მთელ დღეს მუშაობას, თქვენ რომ ერთი სხათი მოცდენილითავით განა დიდა რამ იქნებოდა!

ეგ დასტოვლი, სუ რა ჩავკვამის რა არის „ერთობა“, — აბა, ბიჭებო, ერთობა მაშინ იქნება ჩვენი, როდესაც არ ცავენთ, ერთმანერთს დაუმეტა ერთმა გაკადარებულმა მოხეტელს. ცოტა ხანს კიდევ მოვლანარაკს თავიანთ საქმეზე და შემდეგ მშვიდობიანათ დამშდნენ.

მეოცე საუბრე

რუსეთის ქრონიკა

1 მისის წინა დღით „მავი რახმისა ერთი ნაწილი ოთანში შეუყვარდა ობუხოვის მუშას, სცემს მასხინძელს, კათოკა იმისი ცოლი და მოიტაცა რაც კახლათ ღარამ მასხინძელს.

მეტერბურების სტამბების მუშებმა 1 მისის კრება გამართეს

წინააღმდეგობა და კადანსეულებს იუქმან უოველ წელაწადს
ზირველი შაინი და სული წმიდან მოფენის დღე: კრებას 150 სტამბა-
ში მიმუშვე დასწრო.

სწორეთ იმ დღეს როცა ცაზ. ეს. ო. ა. მ. გამოაქვეყნა სოფ-
როების ნაწილის სატუსალო სხლში მომხდარა „შომშალობა“ 32
ტუსადი მუშის, ზემონსენებულა სატუსალო ინახულა ზრკურროის
ამხანაგმა და განკარგულა მთაწინა დაეკაყოფილებათა უმეტესი
მოთხოვნები ტუსადებისა.

30 ანოდს ქალ. გოდინში ვილნის ზალატის სესამი კარ-
ხია საქმე თის ზალიტაურ დამნაშავეთა: ითანე ალტარეზენი,
რქაქლ განმზენის, სტანისლაე უშიალოს და ივ. ვაშჩუკისა. ეველას
ამთ ბრალდებოდათ იარაღით წინააღმდეგობის განკვე ზალიტის
მთავრობისათვის 1904 წ. თებერვლის მინიფისტრაციის დროს ბე-
ლესტრავში. უშიალოს კი კარდა ამის ბრალდებოდა ბელესტრავის
ზალიტისეტრის მთავლის განზრახვა. ზირველი სამი ბრალდებუ-
ლი განათავსიულას სსამართლდამ, ხოლო უშიალოს 2 წლის და
4 თვის ტახე მიუსჯავ.

17 მასის ზეტერბურგის სსამართლდამ ზალატამ უნდა გან-
ხილოს სანტრეკოს საქმე 16 კაცისა, რომელთაც ბრალდებას არსე-
ბული წესწობილების წინააღმდეგე მიმქმედ საზოგადოების წევრო-
ბა. ზალატამ 5 წ. მძქმე უნდა მიიწიოს. საქმე დასლყოებით 4
დღეს გავტელებს. ბრალდებულებს იცავენ ნაფიცი ვეჭვლები:
ანდრეევიკი, დემიანოვი, გოდინი, ვალიტვი და სხვა.

ორკურტკადან ატეობიებენ „რ. ვ.“, რომ იქ, გუბერნატორის
განკარგულებისსამებრ, დუხურავთ საზოგადო კრების დარბაზი. დარ-
ბაზის კრებზე ბეტედი დუჟურავთ და სმხედრო დარჯავთ დაუქე-
ნებით.

ქ. ზეროესკო 2 მასის გათვიტა თანამდე მუშა ბამბის ფაბრი-
კისა „კასილის მანუფაქტურა“ რუსტინკოვისა. მუშათა მოთხოვნა-
ლებს სულ ათი მუხლისაგან შესდგება.

- 1) რვა საათის სამუშაო დღე.
- 2) ხელფასის მძამტება 13% -ით.
- 3) დღიური მუშა უნდა იტელებს არა ნაკლებ 50 კანკეისა.
- 4) უზრდელი მძაურობისათვის მქსოველთა უფროსისა და-
თხოვა.
- 5) იინის ფული თვეში 5 მანეთი.
- 6) მუშათა წარმომადგენელის მიდება.
- 7) ბიბლიოთეკის, სპორტსეულის და თავსესიფარის დაარ-
სება.
- 8) სითბო ფაბრიკებში არ უნდა აღემატებოდეს 18°R.
- 9) კარკი დირსების საქმლის ძლებს.
- 10) დამის განკრებისათვის საათში 4 კანკეა და ჭარბის
სრული მისწობა.

მახედვავთ მუშების მშვიდობიანი განწყობილების, იმ წასში
გამოწვეულ იქმნა ჭარბი, რომელიც ფაბრიკის შინებებში დაბანავდა.
ფაბრიკის აღმინისტრაციას დასთანხმდა მუშათა მოთხოვნების
ასრულებას კარდა 1 და 4 მუხლებისა, ხოლო მუშები თავის გან-
წყობილებასზე დგან.

ამ დღესვე გათვიტენ ეველას შეობტეკეობი. შათი მოლანარკების
შედეგი ჭარ გამოურკვევილია.

ჩვენმა მოთხოვნებმა იცან, რომ რუსეთში შედგა ასალი
ზარტია, ახლანდელი წეს-წობილების მომხრე, რომელსაც სათავკო
ვლად შიბოვი უდგას. უურ. „ზრავო“ არჩეს შიბოვის ზარტის

ზრკრამის და ამტკიცების მის იდეურ სიკოტრეს. უურხალი სხვა-
თა შორის ამბობს:

შიბოვის ზარტია ერთის მხრით ქედს იხრის და მუხლს იდ-
რებს რუსეთის არსებულ წესდებულების წინაშე; მეორე მხრით—
მის სურს შემიდლოს ნილას ზირბეული კონსტრუქციური კანონტეობი
რუსეთის მომავალ სახელმწიფო წეობილებამ.

ზრკრამის ატეობები ბუკათით ცდილობენ, რათა საერთო
რჩევას აზრი ზირ-და-ზირ მოსწენდეს მეფეს რჩევის თავმჯდომარის
მეურ. როგორც ეტეობა, მათ გზიანთ, რომ ამ ვავრ ზირობებში
საერთო რჩევას აზრს იტევე შინაშენელობა ექნება ფავტურათ,
როგორც იურიდიულათ ზარდამენტის გადაწყვეტილებას აქვს
ხოლმე.

სახელმწიფო საერთო კრებას ივინი ავალბენ სახელმწიფოს
ბიუჯეტის განხილვას და, ასე განსაკუთ, სხვა და სხვა დაწესიუ-
ლებათს მიქმედების თვალ-ურთის დეენებისაც. იმათი აზრით, ასერი
განხილვას „სუცილებლათ საჭიროა საქმის სწორ ნადაცზე დაქე-
ბისათვის“. ივინი, როგორც ეავს, ორ ცნებას—განხილვას და კონ-
ტროლი—ერთმანერთში ურქვენ.

ჩვენ გავიცნხით ბ. შიბოვის ზრკრამა და შინც ვერ გავკე-
ცია, როგორი ზალიტაურა იდეალი დაუსახავს ზემონსენებულ
ზარტისა.

ჩვენ მხოლოდ ერთი უნდა ვურჩიოთ ამ ზრკრამის შემდეგ-
ნელთ, რომ მათ ემისხურონ ან დმერთსა ჭეშმარიტებისა, ან
დმერთის წარმართისა.

—

ამ ბოლო დროს რუსეთში დაარსდა ქალთა თანასწორობის
კავშირი. ამ ერთი კვირის წინათ მასკოვში შესდგა საერთო კრება,
რომელსაც დასწრენ მთელი რუსეთის სხვა და სხვა კუთხიდან კა-
მოგზავნილი ქალთა კავშირის დელეგატები. კრება დაშთავდა 7
მასის მრავალ რიცხვოვანი მიტინგით, რომელსაც 500-ზე მეტი
ქალი დასწრო. მრავალი სიტყვა წარმოთქვა ამ მიტინგზე. აღ-
ზარკეს იმასე, თუ როგორ მდგომარეობაში იყოფება ქალი შრო-
მის სხვა და სხვა დარგში. სიტყვა წარმოსთქვენ სხვათა შორის
მუშა-ქალიებმაც და ერთმა ხელზე მოსამსხურებამც.—მიტინგზე შემ-
დეგი დადგენილება იქნა მიდებული:

„ჩვენ ქალები შევიკრიბეთ 7 მასის საერთო მიტინგზე
მოსკოვში, მოგისმინეთ მრავალი მოხსენება, რომელთაც ერთხელ
კიდევ დავგისურათეს რუსეთის სახლის უფლებობას და დასაკვრას.
სწეთ ზირობებში ცხოვრობენ ეველას კლასის და ზრთესიის ქალები,
რომელთათვისაც განსაკუთრებით აუტანელია ეს მძიმე ცხოვრე-
ბა, ვინაიდან ივინი იძულებული არან მამა-კაცებოვით იბრძოდონ
არსებობისათვის, ჩვენ გავსხოვს იმ ქალთა აღთქმა, რომელთაც
მონაწილეობას მიდვენ ზალიტაურ ბრძოლაში კაცობრიულ უფლებ-
ების მოსახოებლათ და ამ წმიდან მიზანს შესწირეს თავისუფლებას
და სიღობსლე და ერთხმათ ვადაბრეთ, რომ ქალთა მდგომარეობის
გაუმჯობესებას არ შეიძლება მანამდე, სანამ ზალიტაურათ არ გათ-
ვისუფლებას საერთო ჩვენს სსმობლო. ის უფლებები, რომელ-
ნიც ქალთა მამა-კაცებთან გათანასწორობისათვის აუცილებელია
ჩვენთვის, მხოლოდ მამან მოკვნიტება, როცა რუსეთის წეობილე-
ბა ძირიან-ფესიანათ შეიცვლება და დამურდება საერთო თავისუ-
ფლებას და თანასწორობასზე, განურჩევლათ სქისისა, კროფინის
და სარწმუნოებისა.“

მიტინგმა სხვათა შორის გადაწყვიტა მოათხოვონ დაუკრებ-
ლიე ომის შეწყვეტა, დამოუწინებელი კრების მოწვევა საყოველთაო,
თანასწორ, ფარულ და ზირ-და-ზირ არჩევების წესით, კურხე-
ლათ სქისისა, კროფინის და სარწმუნოებისა მანამდისინ კი სვინდი-
ნის, სიტყვის, ბეტედვის, კრებების თავისუფლებას, იინის და ზირკ-
ინებს ხელუხლებლობას და ეველას ზალიტაურა და რელიგიოზურ

დაწამავეუბნის განთავსებულა; შედეგად სივრცეაუქრანთა-
ურა ზარბუთი რუსეთის მცხოვრებთა უპეტესობის სურვილის და
ინტერესებისაჲთა; მიუხედავად ქალის მამაკაცობის სწორი უფლებება,
როგორც სამქალაქო, ისე ზღვრითაჲთა ჩაქმევაში, ქმრან ქალთა-
თვის უფლებათა შეუზღუდავთა, უკვლავ საფეხურის ქალთათვის თა-
ხანსწორით და სხვა და სხვა;

მაისთან ვარშავაში მომხდარ ანუ უფროსად დროს ვიტყვით
მთავრად 5000 კაცი შეგროვდა, რომელსაც ჰქვიათქალთა
მოადგა და სმის ამოუღებელი თანებობა დაუშინა. ერთი სრული
მოკვდა და დაჭრა 106 კაცი. სმის დღის განმავლობაში ვარშავა-
ში მოკვდნენ და დაჭრეს 500-ზე მეტი კაცი. (ი. მ. მ.)

პასუხათ ილია ზავთაძეს.

გავიდა მტრისგან ბანი ჩემი კორესპონდენტის (მოგ.
№ 13) დაბეჭდვის შემდეგ და ბნა ილიამ, რასაკვირველია
ქვეყნიდან, მთავისებურის რიხით ივერიისა მე-ნაწილში აუ-
წყა სრულიათ ივერიას, რომ დიდი იერიშისათვის ვეზადები
და ეს მხოლოდ მოწინავე შეტაკება ანუ მტრის დაზვერვა
არის. გავიდა კიდევ რამოდენიმე დღე და ქვეყნიერობამ
იხილა სასწაული: ერთ დღეს დაიბადა ორი ივერია; ივე-
რია ძველის ბატონისა და ივერია ახალი ბატონისა, ე. ი.
ნამდვილი ივერია და ივერიის დამატება. ამით ბატონმა
ილიამ ერთხელ კიდევ მისცა საზოგადოებას საშუალება თა-
ვისი სულიერი ავლადიდების გათვალისწინებისა. პასუხი იმისი
ბრახ მორეული, მტყუანი კაცის ოინებს უფრო წაავაგეს, ვიდრე
მართალი ადამიანის დინჯსა და დალაგებულ საკამათო პასუხს.
მაგრამ, ეს ხომ არ ახალია, ძველია ილიას ოინბაზობაში.
ერთათ ერთ თავის გასამართლებელ მართლად და სიმართლის
აღსადგენ-დასამტკიცებლათ, ილიას მოპირდაპირე ადამიანის
მასხრათ აგდება და ლანძღვა-გინება აქვს მიჩნეული, რის სა-
უკეთესო მავალითს მისი პასუხი წარმოადგენს. დღე ფლობ-
დეს ამ არა სახარბიელო იარაღს, ზენ არ შევეცილებით. მაშ
რა ქნას ქანჯ გამოლეულმა, მტყუანმა ადამიანმა, თუ რომ
ოინბაზობას არ მიმართა, მით უმეტეს, როცა კაცი შეჩვეუ-
ლია ასეთ ადვილ თანდებს. სცვის საბუთების გადამახინჯ-ვალ-
მომახინჯება, ლანძღვა-გინება, თავისი საბუთების ერთმანეთში
დომხალვით არევა, გავრძელებ-გაქიანებება და მთვ ყალბი
საღებავებით დაფარული დარფადიდება, მოქარგულ-მობატული
ქრელ-ქრელი, წუთისოფელ მოქმეული ლათაიების ხმარება
ილიას თავის გამართლება გონია და ამითი უნდა შეაქმოს
ყოველივე ნაკლი თავისი საკამათო წერილისა მოპირდაპირე
ადამიანის მიმართ. მერე ამაყათ ინდაურებით ვაიფუყოს და
საზოგადოებას თავმოწონებით შეძახოს: აბა შემომხედეთ მე
და ჩემ დიდბუნებოვან ნიჭს რა გავგიმარდებთა ქვეყანაზე,
ხელავთ როგორ მოგუგრძნებ კისერი ჩემს მოპირდაპირესო?
განცვიფრებული საზოგადოება (საზოგადოება ილიასი) პირ-
ჯგარს იწერს და ლაღდებს:

„ამას ვერა ჰკავს ვერაჲნი, გომნაისი მტაცსლება მწერალი,
ლომაა დესი განრასქეს მარად ძმობისს მწერალი;
„არევისა მწერსა და გიანას, უპურაა მართლის მწერაჲლი,
„არის გულ-წრფელი, ხე-ქველი მსხე, მსიხლია, მოუფერალი.“

და მგოსანი იმით წახალისებული და დამიდებული, რომ
ამის შემდეგ ზოგნი მოკმათენი გადიკარგებიან უკვლოთ,
ზოგნი უდროვით გამოესალმებიან წუთი-სოფელს, და ზოგ-
ნიც დენილნი სამშობლოდან სხვა ქვეყანას შეეფარებიან, ყო-
ყოჩაბს ვითარცა გამარჯვებული ყვინჩილა. მაგრამ ხალხის

საბედნიეროთ ილიასთანების სავალალოთ, ბევრი მის გვარი
ცრუ ყვრბი დაამხვრია დღევანდელმა ცხოვრებამ და რათ
მოღის მგოსანს ჯავრ, თუ თანამედროვე ცხოვრების კითხვებ-
ში დაბეჭავებულმა საგურამოელმა გლეხებმაც წინ გაუსწრეს
მას, ილია ქვეყნიდან ზნობრივი სიმახინჯე და აზრით ჩამორ-
ჩენა მოგზაურისა რედაქციის და მისი კორესპონდენტების
ბრალია? მაშ რატომ ასე ურცხვით და თავზე ხელ-აღებუ-
ლათ გვაბეზდებს და ბრალსა გვდებს, ახალი აგვიმხედრისო?
თუმცა ილიას ფანდები აშკარა ახლა ყველასათვის, მაგრამ მე
ილიას არ შეუშინდები და ნურც იმედს იქონიებს, რომ გავ-
ქვეტე თუნდ ამზე უარესადაც დამაბეზლოს, რადგანაც სი-
მართლე ჩემს ხმარებზე და ვისაც სიართლისთვის სიკვდილი
დაზარებია, იმას დედის ძუძუ შხამათ შერგებია.

აი რა შესავლით იწყებს ილია თავის ვრცელ წერილს:
ივერიისა მკითხველთ უკვე მოეხსენებათ, რომ „მოგზაურში“
№ 13 დაბეჭდილი იყო კორესპონდენტისა, რომელსაც თუმცა
სათაურათ ჰქონდა „საგურამოს და ქობორტის საზოგადოება“,
მაგრამ უფრო მე ვყავდი მიზანში ამოდებული და ჩემი ადა-
მიანური ღირსება. (რატომ აგრე გგონიათ ბ. ილია! და თუნ-
დაც რომ აგრეც იყოს, ბურჯი საქართველოს! რისთვისა
ხარ თუ უფროსედ მეტი არ მოგვთხოვოს!) ავტორი, ამო-
გზაურისა შემწეობით მე მბრალდებს, ვითომც მხეცურ გულ-
ქვაობით და სამარცხვინო ავზნობით ვეპყრობოდე საგურამოს
გლეხ-კაცობას და ამისათვის ერთმანეთზე ცოტათ თუ ბევრათ
შეუწყნარებდეს ამბებს მოგვითხრობს ისეთის კანდიერებით,
თითქოს მართალია (?) და ისეთის გახარებით თითქოს ოქროს
მადანი უბოვია“-ო და სხვა... „თათარს სიხარში ფლავი
ავლენებოდა“! ილიას საქმეც ასეთა: სულ ოქრო და ოქრო,
მაგრამ ეს სიმახინჯე ბანკის ბრალია.

„მოგზაურისა“ № 13 დასტამბული წერილი, რომელსაც
თქვენ ასე უსაზღვროთ აუღელვებინართ და რომელიც თქვე-
ნის ფიქრით ვითომ კიდევ გააბათილეთ, სრული ქეშმარიტებაა,
რასაც ქვევით განვიხილავთ ცოტაოდენი ახალი ამბების დამა-
ტებით, მანამდე კი მოვუსმინოთ სიმაართლის მგოსანს!

მართალია (განაგრძობს ილია) გლეხ-კაცი უფრო შე-
საბრალისია ვიდრე თავადი და აზნაური, მღვდელი ან ვაჟ-
რი, მაგრამ განა აქედან ის გამოდის, რომ ყველა ესენი ადა-
მიანები არ არიან? (ბატონო, იწამეთ ღმერთი დაიჯერეთ, გლე-
ხი თქვენ ადამიანობას არ გართმევთ, პირიქით, სისხლსა ღვრის
ქვეყანაზე ადამიანობის დასამყარებლათ და თქვენც იყავით
ადამიანური გრძობისანი, ნუ შეუშლით ხელს მას ამავე უფ-
ლების მოპოვებაში) განა ცოდეა-ო (მოგვიწოდებს ილია)
ამათვისაც ვიზრუნოთ და თავი შევიტყოთ! (ნეტა ვიცოდებ
მაშინ რაღას ფიქრობდი როცა წერდი: „რომ ზედში მყოფი
შენ ძმათ მიგანდეს ვგ ვერაფერი სიყვარულია, საქმე ის არის
კაცს ის უყვარდეს ვინც ბედისაგან დაიჯარულია“) გვიბანე
შენს საღვთოძელოთ: მაშ ვილასთვის წერლით ამას? რაკი
ცხოვრებას გლეხებთან ერთათ ესენიც გაუჩენია (განაგრძობს
ილია) სამართლიანათ თუ უსამართლოთ, ერთი კალმის მოს-
მით გვიწდა დედამიწის ზურგიდან წვეშლიათ-მართალია თა-
ვად-აზნაურობაში, როგორც წოდებამ, როგორც ცალკე კრე-
ბულმა, დიდი ხანია თავისი დრო მოქმა, მაგრამ თავად-აზნა-
ურობას, ვით კაცს, ადამიანობა ხომ შერჩა (ახირებული ხასი-
ათისაა ეს ჩვენი ილია, ვინ გეწინააღმდეგება მაგაზე) ვინ რას
ემართლება, რომ დღეს კაცი ისე არ გაუვლით წიხლი
არა ჰკრას თავადს ან აზნაურს ან მათ ხსენებაზე დობილება
არ წამოყაროს და სხვა... აი ბატონებო ხომ ხელავთ ილია
საღვდის მიუყვანია სასოწარკვეთილებას, რომ თავისი საკამა-
თო საქმე დროებით გვერდზე გადაუღვია, სრულიათ უადგი-

ლოთ შთელი თავად-ახნაურობის ვეკილ-ავეკუნობა უკისრია. ესეც არ უქმარნია ბ-ნს ილიას: ბრწყინვალე წოდებისა და შათი საქმეების დასაცველოთ თავისი ზრუნვა-პატრონობა მიორეთ მოსწვენებია და ყველა კაცს იწვევს ამ ასპარესზე საშოქმედლოთ. მაგრამ თუ ამავე დროს ვინმემ გაბედა და ილიას ნებადაურთველოთ გლეხების სასარგებლოთ კრინტი დაძარ, ვინ მის გაჩენას! ან თუ გლეხებმა, ყელში თოქ წაქერილებმა, სულის მოსაბრუნებლათ გაიფართხალოეს, ურცხვათ და საქვეკროთ გაჰკივის მამაზღარის ჰანგზე: «აბა მიშველეთ, გლეხები ამიხედრეს გლეხებს მისევენი!» აი ილიას ჩვეულებრივი ხერხები და მრავალჯერ ნაკადი მწერლოური ოინაზობა! ყველა ამეების შემდეგ, ბრანთ გული უსკდება, ჯავრი მოსდის, როცა მის ნასროლ ტალახზე და ბეზლობაზე გლეხები ია ვარდის თაიფულს აღარ ესერიან, და ბრმათ აღარ აღმერთებენ. გაქრა ძველი დრო დაღებულა მგოსანო! გაქრა და ქუასთან შორს იქნება იმის დაბრუნებაზე ოცნებობა. რაც შეეხება ილიას ნათქვამს, ვითომც ჩვენ გლეხები აუხმედრეთ, ეს ისეთივე სიკრველი ცილის-წამება და დაბნელება არის როგორც სხვა მრავალი მისგან ჩადენილი, რასაც აქვე დავამტკიცებთ ილიას საგალოლოთ და განაწილებლათ. რომ უფრო საბაბითიანი იყოს ეს დამტკიცება უმჯობესია შთაფრობის ყაცი, ჯარის უფროსი ნიკოლოზ თვედორის-მე კადურინი ვლაპარაკოთ. ექს გარეშე აღნიშნული პირა გლეხებს არ გამოვსარჩლებოდა თუ კი მათ იოტის ოდენა დანაშაული ექნებოდათ. კადურინი სწერს დუშეთის მაზრის უფროსს: საკურამოში სამაგალითო სიწყნარე და სრული სიმშვიდე სუფევს, თუმცა გლეხებს ყოველივე კავშირი გაწყვეტილი აქვთ შემამულეებთან. ყოველგვარ ძალ-მომხრებას გლეხები ძალიან ერიდებიან; ჩვეულებისამებრ შრომობენ თავიანთთინ და გთხოვთ განკარგულებას, რათა ჯარი უკანვე გაიწვიოთო. იგივე კადურინი აი რა პასუხს აძლევს შემამულე სტარისელსის ამ უკანასკნელის თხოვნაზე. (სტარისელსკიმ სთხოვა საკურამოელების აკლება-დაწიკება) „მე ჩემო ბატონო ჩემი ინსტრუქციით ვმოქმედობ, რაც საკურამო კარგათ მესმის და თუ თქვენი გლეხები თქვენთან არა მუშაობენ ეგ იმას არ ნიშნავს, რომ უწყსოებას რამეს ახლენდენ ან ძალ-მომხრებას რამეს სჩადიოდენ. მიჩვენეთ რამე ძალ-მომხრება, რომ დავსაჯო კლებები, თორემ ისე მარტო თქვენი სურვილით უღანაშული შრომელი ხალხი დავაწიკო ეგ ჯერ საჭირო არ არისო. და მართლაც, ილიას გულ-გასახეთქათ და საკურამოს გლეხების სასახლოთ, ამიერ-იმიერ საქართველოში ბევრი მაგალითი არაა რომ ასე ერთობით, ასე თავ-დაქერით ემოქმედოთ გლეხებს. მხოლოთ ზიზი კი დიდი აქვთ ბატონებისა „აქედან რომ გადაგვასახლონ, შინც ჩვენ შემამულეებთან არავითარ კავშირს აღარ ვიკონიებთო“ ასე გაიძახნან ტყავ-გამძვრალი გლეხები. პირიქით გლეხები თითონ ყარაულობენ შემამულეების ქონებას, რათა პატრონებმა არ დაწვიან და ჩვენ არ გადმოგვაბრალონო. გლეხებს მხოლოთ ის უნდათ და იმას აქცევენ სასტიკ ყურადღებას, რომ მათი მოძვე არ გამოვიდეს პირის გამტეხი. მაგრამ აქაც, გლეხებთან პირადი ანგარიში არ აძლევს ილიას მოსვენებას. მაშ რის ნაწიროია ილია, თუ რწყიონ არ გაატყავებს და, შემთხვევით არ ისარგებლებს.

ქვევით ილია მამაშვილურის შორუნელობით, და გულის-ტკივილით დაქენს: „და თუ გლეხ-კაცობა დღეს თავისას მაინცა და მაინც არ იშლის და კერძო საკუთრებას ხელს ატანს, ეს ცოტათ თუ ბევრათ შესაწყნარებელია, იმითი კი არა, რომ სიმართლე რამ მიუძღოდეთ, არამედ იმითი, რომ დღევანდელი შობრაობა სოფელს ცეცხლსავით მოედო მთელს საქართველოში და ყველა ნებით თუ უნებლიეთ (?) თან წა-

იყოლია. აქედან ის არ გამოდის, რომ კაცმა დიდის მწუხარებით არ შეხედოს იმისთანა ამავეს, როცა კაცს სხვა საბუთი არა მიუძღოდეს რა იმის გარდა, რომ მე ცოტა მაქვს და შენ ბევრი-ღ ამიტომ შენ უნდა წავეერთოს და მე მომძვრ-თოსო. (არ რას შეუშინებია ილია) აბა უკიდურეს სილატაკი-დან, უდიდეს სიმდიდრემდე რამდენი საფეხურია, რამდენი კი-ბეა (ვაშა ილიას, გამოცანა ერგება!) რამდენი ერთი მეორე-ზე მეტაკლებია; მოდი და გაარჩიეთ, რომელმა რომელი უნდა გლიჯოს და წეწოს მთელ ამ დიდ მანძილზე. კერძო საკუთრება სამართლიანათ თუ უსამართლოთ, ჩვენდა საბედნი-ეროთ თუ საუბედუროთ (დამშვიდლით ილიავ, უჭრო თქვენდა საბედნიეროთ) ჯერ კიდევ დიდხ.ნს იქნება დიდ პატივში და იმის საბიელზე ძალ-მომხრება, ერთმანეთზე მისევა, ვინც უნდ იყოს იათათ არ დაუჯდებაო“ და სხვა... ხომ გაიგე მკითხველო სად წვევის ილიას! ახლა როგორ ოსტატურათ აწინებს და უფროხილდება გლეხებს! აქედან აშკარა საგუ-ლისხმოა რაც უდევს გულში ილიას. სახელდობრ ის, რომ კაცმა შემთხვევით უნდა ისარგებლოსო: ესე იგი ილიას შემ-თხვევა ეძლევა, თავისი ნებათვით და ბილეთით მენახშირე-ებზე გაყიდული ტყე, რომელიც მართლ-მორწმუნე მაჰმადიანის თავივით გაუბარსნათ, გლეხებს გადააბრალოს და მკვდარი ცოცხალზე გაყიდოს; რასაკვირველია თუ კი სანატრელმა შემთხვევამ ხელი მოუწიათ.

ახლა ილიასგან ვითომ გაბათლებულ ფაქტებს დაუ-ბრუნდეთ და გავსინჯოთ როგორ თავისებურათ ხსნის ილია მე-ქათვე დედაბრის სამსახურის თავდაუნებებლობას და გაჯიუ-ტებას. უქვევლია აქ დატოვებს ის ჩვეულებრივ ოინაზობას და დიდებული მგოსანი გამოიჩენს „მოქალაქეობრივ პირდა-პირობა—სამართლიანობას და აღამიანობას“ ე. ი. იმას, რასაც დიდის რიხით სხვისგან თხოულობს და იტყვის ისე, როგორც წამდელიათ იყო საქმე. მაგრამ, ვინ სირცხვილოთ თავადი სხვაში ეძებს ასეთ ღირსებებს, თითქო მისთვის ის საჭიროც არ იყოს. რახან ილიოს არა აქვს ამდენი გამაძვრება ისევე მე გეტყვიო. ხსენებული დედაბერი ილიასთან მსახურობდა, თვეში მ მანე-თათ. არეულობამდე ილიაზედ ირიცხებოდა დედაბრის ჯამა-გირი 80 თუმანი. აქედან ცოტა რამე დახარჯული ქონდა ილიასგან ქირნახლის წადებით თუ ტყით, დანარჩენი ისევე ილიაზე იყო. და აი სწორეთ ეს გარემოება აიძულებდა მექათმე დედაბერს ილიასთან დარჩენილიყო და არა ილიას მათლაფების ნარეცხები, ან მისი მოურავის ცოლის ცემა-ტყება და თმით თრევა.

ჩავევით კიდევ ქვევით. ასე ძუ ისე ძნის უკან დაბრუნე-ბაზე გვეთანხმება ილია, მხოლოთ თავისებურის „კისრულით“, რამეთუ ჩვეულება ილიასი „რჯულით უმტკიცესია“. ილიას მტკიცათ სწამს „მოქალაქეობრივი ვაჟკაციური პირდაპირობა“ და არც უღალატებს თავის რწმენას, მაგრამ იმისი ტყუილები კი არ მაკვირებს; ის უტყუილოთ ისე არ გამოდგება, რო-გორც თვეში უწყლოთ, კაც უჭაროთ. ილია მხოლოთ ორ შემთხვევას ასახელებს ძნის უკან დაბრუნებისას. ერთს ექვის წლის წინეთ ს. წიწამურაში და მეორეს შარშანდელს ს. გუ-რამიანთ-კარელ გლეხთან. მე კი სამს შემთხვევას ჯერ მარტო შარშანდელს და ისიც ახალსოფლის გლეხებისას მოვაგონებ. წიწნა კანიაშვილისას, ზაქარია ყველაშვილისას და გაბო ინა-შვილისას. ვინ გაუბრუნა ძნა ჯერ მარტო ამათ, წასულს ზა-ფხულს? ესენი სულ ახალსოფლელები არიან და დანარჩენები კი შენ-თითონ მოიგონე. გაბო ინაშვილს, რომელსაც ქირის ურპით მოეტანა თქვენთან ძნა, მ მანეთის მაგივრათ მ მანეთი გადაეხადა ურმის ქირა, რადგან თქვენის წყალობით 1 გზობის მაგივრათ მ გზობა გაეკეთებია. „მეველეს სადღა იყო ძნა რომ

წახდინეს“-ო თავისებურის ქრელი კილოთი კითხულობს ილიას. ეს თავის თავს ჰკითხოს უკეთესი არ იქნება?! რადგანაც საგურამოს ყველა მკვამულეები და მათ რიცხვში ილიაც, მეველეს ისე იმსახურებდა თავიანთ კერძო საქმეზე, როგორც სახლის მოჯამაგირებს და ახა ჩვენ რა ვიცით მეველე, იმდროს, როცა ძნას ახდენდნენ ილიას რომელ საქმეს აკეთებდა. და თუ ამაზედ შენიშვნა გლევებმა მემამულეს, მაშინ ხომ მშვიდობით, თუ გაასწარ კი ბიკი იქნება.

კიდევ ჩავიკითხოთ ქვევით ილიას მიერ ხელის-ხელ საგომანები მავალითები. ჯარის მოწვევას ჩემის მხრით ადარავითარი ახსნა და განმარტება აღარ უნდა. მოდი ისევ ილია ვალაპარაკოთ, გავიგოთ რას ბძანებს ამაზე თავის გასამართლებლათ, რომ უფრო კარგათ დაინახათ მგოსანი თავით ფენამდე. მაშ რა უნდა შექნა, როდესაც გლეხ-კაცობა ჩემზედ ამხედრდა, დაწვა დანიავებას მიქაღდა, მოჯამაგირებნი გამიბრუნეს, იმოდენა სიმდიდრე (რომლითაც ღირსეულათ ტრამბახობს) უპატრონოთ მელუბებოდა, მოჯამაგირებს სხვა სოფლებსაც აღარ მიყენებდნენ (არ დაგვიწყდეთ ეს ქორი პოეტო) ამიტომ მაზრის უფროსს დახმარება ვსთხოვე და ღმერთმა უშველოს იმანაც ამისრულა თხოვნა. ამითი მოხალისეული უბედურება, რომელსაც მიმზადებდნენ გლეხების ამხედრებით და მოსვეთ „მოგზაურის“, რედაქცია და ღილა გახუნებული კორესპონდენტი (ამ სიტყვების შემდეგ დიდებული მგოსანი სხვას სწამებს ჯაშუშობა-დაბეჭდვას) და როგორც იყო თავიდან ავიცილე იმათგან მოსული ღვთის რისხვა. „თავის ვრცელ ოინბაზურ წერილში სლია ქვევითვე რამოდენიმე ალაგას მისაყვედურებს: ტყუილი არ ეხერხებაო, ტყუილის ჰქვა და გამოკიდობა უნდაო და თან ქართულ ანდაზას იშველიებს: „არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისია“. ზემოთ მოყვანილმა ხელოვნებმა ჯაშუშობამ „მოგზაურის“ რედაქციის და ჩემ შესახებ, ისეთი ფასი დაღო პატროსან მგოსანს, რომ შემძილა თამაშთ ვთქვა მის შესახებ: „კიდევ შეჯდა მწყერი ხესა, კიდევ იყო გვარი მისი“ მეთქი. მხოლოდ აი რას კითხავს ნამუსიან ილიას უნამუსო კორესპონდენტი: მიპასუხო, თუ გლეხები ისე აუხმედრეთ და გადაურეთ; რომ აკლეს დანიავებას და გადაჭრა-დახოცვას მაზრის უფროსის მიერ გამოგზავნილმა სტრატეგიებმა ვადაარჩინეს; თუ იმავე გლეხებმა სხვა სოფელი მოჯამაგირები აღარ დაუყენეს, მაშ ვიდრე მისი მხსნელი „სტრატეგიები“ მოვიდოდნენ რატომ ხელი არ ახლო მის სანაქებო მქსაიდუმდეს სოფ. კოტორიანთ-კარელ გლეხს ბელუქაძეს ს. შაქაროელ გლეხს ზაქარა ახაბერაშვილს, მებადე იმერლებს, შოურავს, იმის ცოლს, და მეფულტურ რუსს, „მოგზაურის“ რედაქციისა და იმის კორესპონდენტის მიერ შენზე ამხედრებულმა გლეხებმა: აბა რაღა ვითხრა! კის მთქმელს, კარგი გამგონე უნდაო! ვიხსენებ ჯარის უფროსის „ოფიციალური“ მწვერილობა მაზრის უფროსთან, მოიგონე იმავე ჯარის უფროსის პასუხი სტაროსელსკის მიმართ და შეუდარე შენს სანაქებო ბეზლობა ცილის-წამებას „მოგზაურზე“ და მის კორესპონდენტზე. ნუ თუ ამის შემდეგ ოდნავ მაინც არ უნდა გაწითლდე?

მაგრამ აი ილიას კიდევ სად მიუვინია სიმაართლის წყაროსათვის ჩემდა გასამტყუნებლათ. „მე, თუ საქირო იქნება და საქმე იქამდე მიმივა თუნდ მაზრის თუნდ საგუმბრნიო და თუნდა მთავარ-მართებლის სამართველოებიდან შემძლიან გამოვიტანო ბეჭედ დასმული დასამტკიცებელი საბუთი იმისა, რომ ამ საქმეში უდანაშაულო ვარო“ ვრანის მხედვით ილია გულუბრყული მკითხველს „უსამართლოების ნაღვერდალზე დაშვარ-დაბრაკული“ მსხვერპლი ეგონება. მაგრამ აგრე არ არის ილიამ იცის სად როგორ უნდა მოიქცეს მხოლოდ მე

ღმერთი გამიწყრა და ის ველარ მოვიგონე წინათვე ილიას თუ საქმე გაუქირდებოდა შემოხსენებულ დაწესებულებებს მიმართავდა ჩემდა გასამტყუნებლათ, დასაქვიანებლათ და ექმება დასასჯელათაც, მაგრამ ჩემისთანა „აწაწაწა კორესპონდენტი“ ისეთ დიდ საქმეს როგორ მოიგონებდა რაც ილიამ საბუთათ მოიყვანა. ეს ხომ მისი მალაღი ნიჭისა და ემოქალაქეობრივი ვაქციაობის მონაპოლიაა! ზემოთ ილიას მიერ დასახელებულ-დაწესებულებებში ხომ ყველაფერი სიმაართლენზე, კანონზე, და ღვთის სიმაართლენა დაშვარებული! იქ იოცის ოდენა იადლიშობა და თადლითობა არ შეიძლება!

მოუსმინოთ კიდევ ილიას: „საგურამოში არც ერთი მტკაველი სანადგრო მიწა არც მე და არც ჩემს მეუღლეს არა გვაქვს, მიწა სულ ზალიყო გურამიშვილისა არის და ისიც, როგორც სნეული ადამიანის შამულ-დედული, მთლათ სააპკუნოა და არავითარი უფლება არა მაქვს სხვის მიწაზე ან ნება მიეცე, ან დაუშალო ვისზე ზეზე სახლების აშენებოა. აი კიდევ ერთი იმ მრავალ ოინთავანი, რომლითაც ცნობილი ილიყო ქვევითვე. მას ვერ გაუგია, რომ საღმა კაცმა თუ სნეულის სახელით ავკაცობა ჩაიდინოს ესე იგი სნეულს ამოეფაროს და ისე ატყავოს ხალხი, ეს იმ სნეულზედაც უარესი სნეულება იქნება. თადეოზ გურამიშვილის (მამა სნეული ზალიკოსი და სიმამრი სილი ილიკოსი) სიკოცხუშაიც, ხომ ზალიყო გურამიშვილი ავთ იყო და აგერა მას აქეთ რამოდენა ხანია, რაც თადეოზი გარდაიცვალა. ვინ ატყავებს სნეულის წილ საგურამოელ გლეხებს, თუ არ ილია ქვევითვე? ვისთან აქეთ საქმე გლეხებს? ილიასთან. მაშ ვინ დააბრუნებინა სნეულის მიწაზედ მოსული ძნა უკანვე წიწამურელ, გურამიანთ-კარელ, და ახალ სოფელ გლეხებს? მაშ ვინ ემუქრება და აშინებს გლეხებს მათ უსამართლო აყრა-გადასახლებებზე თუ არ ილია ქვევითვე? ეს არის ილიასებური მოქალაქეობრივი სიმაართლიანობა და პირდაპირობა, რომ კარგად მყოფი კაცი სნეულს ამოეფაროს. სთქვი მგოსანო სიმაართლენ, ნუ შეიდრკები, თუ კი სოფლათ გლეხებს ეუბნები ხოლმე: „თუ ინიცობაა გამაჯავრეთ და თქვენი გადასახლება მომიხდა, კარგი სახლების საფასური მეტი მომიხდებოა“. აქ კი თავის სიტყვების დასამტკიცებლათ მოჰყავთ საბუთათ საბძელი და საქათმე. მაგრამ ილიას ყველაფერი ეპატიება. აი წყლის აკრძალვასაც ასე ხსნის თავისებურათ, რადგანაც ჩვენ პატარა შეკლობა შეგვეპარა და ახალსოფლის მაგვრათ ს. გურამიანთ კარი დაწვერეთ. ამას იხევეს ილია ხელზე და წყლის მდებარეობაზე და მანძილზე გეითითებს „თუშეცა თეზამის წყალი ინიცებოა, გვეთანხმება, ილია ს. გურამიანთ-კარის პაწაწა წყარო ხომ არ იყინება და ხუთს სოფელს ამ წყაროზედ უთითებს. ან კიდევ „ფშანი და არაგვი ხომ ახლოა ვიდრე კორესპონდენტის მიერ მიუვალ ტყის წყაროს წყილიო. ახლა მე ვასწავლი ილიას იმ ადგილს სადაც ჩემ მიერ დასახელებული წყარო გამოდის და გავზომოთ ახალ სოფლიდან იმ ჩემ მიერ დასახელებულ ტყის წყარომდე და ანუ სოფელ გურამიანთ კარის წყარომდე. (არ ვიტყვი ფშას და არაგვს რადგანაც ესენი კიდევ უფრო შორს არიან). ან ეს ერთობეწვა გურამიანთ კარის წყარო რას ეყოფა ხუთს სოფელს ან იქნება გვიცი სტაროსელსკი ქეიფზედ არ არის (იმან ხომ ხშირათ იცის ეს) და არ ძიუშვა წყაროზე. ანუ ზევიდან ქვევით სამსე კოცების ზიღვა უფრო ადვილია, თუ ქვევით ზევით და მერე ისეთ გოჯოხეთ გზაზე, როგორც არის გურამიანთ კარიდან ახალსოფლამდე ზომარში. შემდეგ ამბობს ილია: „ესენებულ დროს განმავლილმაში კი-არა შემოდგომიდან გახუნებული დამე მამაკაცი არამც თუ სხვათის დამტყვევით და გაყენის მიზეზით მომკვდარიყვის, სხვა მიზეზითაც არ მომკვდარიო.

ამის ამტკიცებს გურამიანთ კარის მღვდელიო. თქვენი მღვდლის სტატისტიკისა კი რა მოგახსენოთ როგორ მიყავს და ამაჲს კი გულს ახლეთ. გაგიბედავთ და მოგახსენებთ, რომ გვიან ბიჭინა გაუტრს ანტონა გორგასაძემ კოკები ჩამოამტვრია, გაცივდა, გაიყინა და მოკვდა. ხოლო თუ ამ კაცის სიკვდილი დაეკარგა თქვენს მღვდელს, მაგასაც ჩიხიყელი მღვდლის საქმე დამარ-თნია, რომელსაც თურმე პარასკევი დაეკარგა. ან იქნება კარ-გათ ვერ დაშარბა, მიწიდან ამოძვრა და გაიპარა. თქვენ მანტ არა გჯერათ: „ვათამყოფმა კაცმა ორი კოკა როგორ დამარა“ მიხირღებით და ახლა მეც ექვი შეგებარა მცვალებულის მო-უსვენრობაზე, მოლი და ნუ დაიჯერებ, მღვდელიც ამოწმებს მღვდელი ხომ ტყუილს არ იტყვის თავის ღვთის

ახლა კოტა-ოდენი საბალახოზე ვთქვათ. ამაზე ხმასაც არ ამოვიღებდი, რადგან ყველამ იცის ამ მხრით გლეხები რა გვარ ცეცხლში არიან შემამულეებისაგან, მაგრამ რადგანაც ილია თავისებურ ოინბაზურათ ხსნის და რადგან „ზაკონის კანონს“ კაცია (არ დაგვიწყდეთ მომრიგებელ შუამავლათ უმსახურნა კარგა ხანს და ეს ხომ იციან რა შიმში მოვალეობა). გლეხთა დებულების კანონში დაახლოებით ასე უნდა იყოს საბალახოს საქმე: 1. შემამულეს ხოლოთ მაშინ შეუძლია საბალახე გადაახდევინოს გლეხს, თუ იგი ადგილი მხოლოდ განსაკუთრებით საბალახე ადგილათ ითვლება. 2. თუ გლეხს შვიდ სულ საქონელზე ზევით ყავს. 3. ამისთანა საბალახოში 25 კაპეკი წელიწადში, მაგრამ ილია თავისი ბავებით აღვი-რებს: მე 60 კაპ.— 1 მან. ვანდენებ წელიწადში სულ საქონელ-ზედაო. მერე იციან როგორ მიწაში, სახნაჲში, ე. ი. იმ მიწაში, რომლიდანაც მებატონეს თავისი ზურგიით შეოთხედი სახლში მიართვის საქონლის მოსაბრუნებლათ. საბალახოთ წელი-წადში ზემოსენებული ხარკი უნდა იხადოს გაყვლეფილმა გლეხობამ, ისიც რამდენიმე თვეში, რადგან აქ ზომთარი უფრო ხანგრძლივი და სუსხიანი იცის და ამიტომ მომეტებული ნა-წილი საქონელი გომორებში ყავთ ჩამწყვდეული ხმელ საქ-მელზედ.

უფრო მეტი სავალალო კი ის არის, რომ საგურამოელი მებატონეების მიწები ერთმანეთშია არეული დომხალივით და რამდენიმე დღიური რომ აქ ილია ქვაკვამისა არის, რამდენიმე დღიური იმის გვერდზე გივი სტარასელსკის ეკლთნის, მერე ზალიყო გურამიწვილისა, შემდეგ ტატო ციციშვილისა და ტუტუხა სტაროსელსკისა, ასე რომ ხსენებული საბალახე ერთ-თსა და იმავე დროს ყველა აქ ხსენებულ მებატონეებს უნდა სათითაოთ ამლიონ, ვინაიდან, როგორც ზევით მოგახსენეთ მიწები ერთმანეთში არეულია და კაცი ისე ფებს ვერ გადა-ადგვიენებს თავის ნაქონდს, რომ მეორე შემამულის მიწაში არ გადავიდეს. და ამ რიგით ყველფავენ სათითაოთ ისეთაც ტყვე გამძვრალ გლეხებს. აი ასე იქცევა ცხოვრებაში ის ილია ქვაკვამე, რომელიც მწერლობაში თავს იწონებს, რო-გორც გლეხთა გაქურდობაზე მოსაზრებ და მათი მეგობარი. ან კი რა ექნა და როგორ მოქცეულიყო: „ტემისათვის“ მა-სალა უნდოდა და ცხოველყოფელი მწერალი თუ პოეტი ცხოვრებაში ეძებს მისალს. ილიამაც ჯერ ცხოვრებაში გა-ნახორციელა და მერე დასწრა ქალღმერთ გლეხთა გასა-ჭირი.

ასე იყო თუ ისე ილიას თავის გამართლება გავიყანით როგორიც გამოდგა. ახლა ბოლღის ვიხდი „მკითხველის წი-ნაზე, რომ შევაწუხებ ასეთი უსიამოვნო, კერძო კაცის ამბებით, მაშინ, როდესაც კაცი საზოგადო ამბებსაც ვერ ასდის, მაგ-რამ ეს კურთხეული ილია ძალიან ჰირვეული კაცი ყოფილა: აღარ მეშვება, მემუქრება, „მტყუნს კარამდე უნდა მივყვო“ და მეც თუ განზე ვავიქე, ჩვეულებრივთ ვათამამლება და

მართლა მტყუნს და მიძახებს. ძალაუნებურათ უნდა გავყვე და უყურო, როგორ შევა ილია მტყუნათა სამყოფში, მხო-ლოთ მკითხველო, გათხოვ პატარა კიდევ მომითმინო: ახლა ილიას ახალ ოინებს მე კი არა, თითონ საგურამოელები გაამბობენ; დეე იმთ ილაპარაკონ:

ნიკო ისმაიშვილია ილიასაგან საყანეთ გასატები მიწა აილო იჯარით. მიწა იყო ძეძვიანი; როცა მიწა გატეხა, ეკალი თავის სახლში წაიღო თონისთვის. მოურავი გაუწყრა და ბა-ტონის სახლში წააღებინა. როცა გლეხმა აუხსნა ბატონს ეს ამბავი, „ძალიან კარგათ მოქცეულა მოურავიო“, უბრძანა ბატონმა და დაითხოვა სახლიდან.

2—ერთხელ ყველა მებატონეებმა პირი შეკრეს ერთმა-ნეთში, რადგან მენახშირეები უფრო მეტს ვაძლევენ ტყეში და უფრო კარგათაც პარსავენ ტყესო, აქაურები კი ნაკლებს ვაძლევენ. თანაც ამთ მეტი ყურადღების მიქცევა უნდა, რომ ზედ მეტი არ გამოიტანონ ტყიდანაო, გადასწყვიტეს აღარ ესარგებლინათ გლეხები ტყით, რასაკვირველია ძლიან გაუჭირებოდათ გლეხებს, და სწორეთ ამ გაჭირების დროს ბებრით სოფლები ილიას წისკვილს უშენებდნენ. ილიაც მიბ-ძანდა ეტლით სამუშაოს დასათვალიერებლათ. გლეხებმა დრო იპოვეს, იშიშვლეს ქულები და შებლავუს თავიანთი ვაქი-რება: სთხოვეს ნება მიეცა ესარგებლათ თუდ ფინხით, თუნდ ეკლით მაინც, რომელიც უკველ გაყავაზე სათბ ბა-ლახივით მოდის. შესჩიულეს, ცოლშვილი სიცივიან და შიმშილით გვეხოცებოა. ილია შევიდა შევეწროებულ ხალ-ხის მდგომარეობაში და დათანხმა მხოლოთ ერთის ახირებუ-ლის პირობით. ნებას მოგცემთ გაბოიტანოთ საწვავი შუშა, თონის ფინხი და იარაღი ურმის მასალათ ზურგიით და არა ურმიან, ხოლო ისიც შორიდან და არა ახლოდანო. ამაში კი მნს მანეთი გეთხოვა. როცა გამოვიანგარივეთ, თბილისში ჩატანილი ფქვილი და იქ გამომცხვარი პური უფრო იაფთ და სახემწიფო ტყიდან მოტანილი შუშა ფინხი უფრო ხელ მისაცემთ და მოსახებრებლათ გვეჩვენა ვიღრე ილიას მიერ დადებული პირობაო.

3—მიხა ისმაილაშვილს თავის სახლის წინ, ეზოში, შიგ-ლოზეში, შვილივით გაზდილი თელის ხე ედგა. რადგანაც ტყეებც შეკრული იყო მებატონეებისაგან და იმ ხელათ ფუ-ლი კი არა ჰქონდა ბილეთის ასალები, იძულებული იყო ერ-თათ ერთი ეზოს საჩრდილობელი და კარ-მიდამოს ღაზათი მრეკრა და გუთანი გაეკეთებია. ილიამ რომ ეს ამბავი გაიგო ძალიან გაუწყრა თავებდ გლეხს: ჩემი ხე როგორ მოსჭერიო. მართალია გლეხი უმტყვიცხდა, რომ ხე მისა იყო, შვილივით უფლიდა და ზრდიდა მაგრამ „მღიერთან უძლური მარადის დამნაშავეა“. მაინც ბატონმა თავისი გაიყვანა და გაკეთებული გუთანი წაართვა და წაიღო თავის სახლში. ეხლა რაღა პე-რით უნდა თქვას ილიამ მამული სწეულისა და მე რა უფ-ლება მაქვსო.

4—რამდენიმე წლის წინეთ, იმავე საგურამოს მემამულე და ქვისლი ილიასი ციციშვილი ესტუმრა ილიას და ახალ მოსალამდე 30 კოდი პური ესესხა. თეადმა უბრძანა თა-ვის მოურავს დავთ გულბათაშვილს აეწყო პური და მიერთ-მია ბატონის ქვისლ ციციშვილისთვის, რაც, რასაკვირელია, მოურავმა მყის ალასრულა. როცა მოურავს სამსახურის ვადა შეუხრულდა და ანგარიში მოსთხოვა ილიას, ამან უთხრა მო-ურავს, ჯერ ციციშვილს 30 კოდი პური გამოართვი, მომითა და მერმე გაგისწორებ ანგარიშსო. ყოველივე ბეწწა ამო-დარჩა. ციციშვილმა პური აღარ მისცა და ილიამაც ანგა-რიში აღარ გაუსწორა დღემდისაც. თუმცა თითონ მოურავი ცოცხალი აღარ არის, მაგრამ სახლობა ისევ ჰყავს.

6—ილია ჩალაური მოჯამგირეთ მდგარა ქაჯკვა-ვაძესთან. მოურავს სოფლიდან თბილისში ბატონთან ურმით სხვა და სხვა სანოვანების შორის შინაური ფრინველები გაუტანებია ჩალაურისთვის. რაღაც შემთხვევით გზაზე ერთი ქათამი მოკვდომია მსახურს. როცა სმსახურის ყავლი გაუთავდა და ანგარიშის გასწორების დრო მოვიდა ეს ამბავი დაუხვევია ხელზე ილიას და 8 მანეთი ჯამაგირი დაუხუნთია ერთ ქათამში.

7—ერთხელს მებაღემ ილიას ძღწნათ „ნობათი“ მოართვა. როცა მებაღე უკან გამობრუნდა, ხაზაზი პურს აცხობდა. დანახა მებაღე და ნახევარი ცხელი პური შესთავაზა სოფლის ჩვეულებისამებრ. ეს ამბავი გაიგო ილიამ, მაშინვე დაითხოვა და ჯამაგირიც 40 მანეთი დახუნთა: ჩემი სახლი შენ დაგიღუნია და ესეც იმშიო.

8—ანდრო ედიშერაშვილმა სთქვა: (ეს ედიშერაშვილი ახლა თბილისში ალექსანდრეს ბაღში მსახურებს და ეკითხოს). ილიასთან ვიყავი მოჯამგირეთ. ილიას ერთი გიგი და მოუხუნენარი ცხენი ჰყავდა, ასე რომ ეს ცხენი სულ გვებო. ერთხელ მიგრძანა ბატონმა ამეშვა ცხენი და იქვე ბაღში ვამეშვა ფაფისფლათ. და აღვიღე მარცხენა. მესე ფასრულელ ბძანება, როგორც ესთქვი ცხენი მოუხუნენარი იყო. ლბეზედ გადახტარე და მარგილზე ჩამოვებულიყო. ამის გულსთვის ილიამ ჯამაგირი დაიხუნთა ცხენის საფასური.

9—გასული წლის ნოემბერში—სთქვა დათიკო ბიჩინ-გაურმა—ილიასი ოთხი მანეთი მემართა საიჯარო, გამოვგზავნა მოურავი ფულისთვის; ფული რომ ვერ მიბოვეს საბანი წამართვეს, მაგრამ ილიას საბანი ეკოტავებოდა ფულში და არც მოსწონებოდა. (აბა ბრწყინვალე თავადს ყარტლიანი გლეხის საბანი რას მოეწონებოდა?) საბანი უკანვე გამოეტანებინა მხოლოდ მე და ერთათ ერთი ჩემი „ლილა“ კამეჩი წაგვიყვანეს 4 მანეთში. ერთი თვე ვემსახურეთ ილიას.

10—ამ რამდენიმე წლის წინეთ გიგო ქურდოვანიძეს იჯარით სქერია ილიას ბალი ვაზიანი, ხეხილიანი და საბოსტნე—ზომით 4 დესიატინაზე მეტი. მარანში ილიას ერთი დიდი ბოჭკა ღვინო ჰქონია. ბოჭკას 4 თუ 5 ვედრო ღვინო გასდენია. ეს მას ქურდოვანიძისთვის გადაუბრალბოდა და თიბათვეში, სრულად გაეთებული; დათესილი, და მოვლილი ბალი წაურთმეგია: ეს ღვინო შენ მომპარე და კრანი კი განგებ ვაფუქეო“. დიდი ხვეწნა მუდარის შემდეგ ილიამ ისურვა მედიატორების დანიშვნა: მოიწვია თავის ნათესავი მემამულის მებაღეები და იმათაც როგორც იმ საქმის მკოდნეთ შემდეგი დაედგინათ: „ვაზის, ხეხილის და ბოსტნეულების მართო შესამუშავებლათ, თუ ქურდოვანიძის შრიამს არ ვიანგარიშებთ, ფულათ მოუწოდებოდა 350 მანეთი, მაგრამ რადგანაც ჩვენ ილიას ნათესავთან ვართ მებაღეებათ, მის პირად წყენას ვერიდებით, რათა ჩვენთვისაც ასეთი საქმე არ დაამართვინოს თავის ნათესავს, ამიტომ ზემოხსენებულ ჯამს ზარჯისას ვცვლით 240 მანეთათ და წლის მოსავლის მოგებიდან როგორც ილია ინებებს ისე მორიგდენ. მაგრამ ილია არც ამ დადგენილებას დაჰყბულდა: „არ გაძლევ წადი და მიჩვიეო“ ეთქვა ქურდოვანიძისთვის. ქურდოვანიძეც ამ ხანებში მომკვდარა. დარჩენილა ქვრივი ქურდოვანიძისა ობლებით. რამდენიმე წლის ხვეწნა მუდარის შემდეგ უნებებია თავადს „მოქალაქეობრივის სამართლიანობით და მიუღლოლობით“ მხოლოდ 70 მანეთის მიცემა ქვრეც ობლებისთვის. ისიც ერთბაშით კი არა, წელიწადში 25 მანეთობით. ესეც იცოდნე, მკითხველო, რა წყაროდან: სხეულ გურამიშვილის მიწაზედ ერთ ახალ სოფელელ კაცს წისქვილი ჰქონია და იმ

წისქვილის სიჯარო ქირიდან მოუშორებია თავისი საკუთარი ვალი. თავის წერილში კი ილია თავისებურს „მართლმეტყველობით“ ბრძანებს: მე სწეულ მოკერის მამულთან რა საქმე მაქვსო. აი, ბატონო ილია! ნუ მოიშლებით მთლით და სთქვით თქვენი ზრდილობიანი სიტყვები: ღილა გახუნებულო, ტყუილის გუდა მაწანწალა, ურცხვი უნამუსო, მე უფრო შემშენის თუ თქვენს ბრძყინვალებს? ილიას მრავალ ღირსებათა შორის ერთი ღირსება კიდევ სხვა აქვს: სახელდაბ, კაცმა თუ სხვა მოსაზრებით თავის წერილს ზედ თავისი გვარი არ მოაწერა, ამას მგოსანი ეკვის თვლით უყურებს და მრავალ მნიშვნელოვანათ ამბას: „ნაყოფი ხისგან და ხე ნაყოფისგან იცნობისო“. თორემ რატომ ამოვფარა ორ ასოს თუ ის კაცი არისო. მე მგონია საჭირო არ არის დასახელება, თორემ შეგვიძლია დაგასახელოთ არა ერთი მაგალითი ასეთი ამოფარებისა ილიას მწერლურ ცხოვრებაშია. განსვენებულ ერთ ჩემ ნაქნობ ბოჭკულს ჰქონდა ასეთი ახირებულთ ხასიათი: თუ ვინმე ახლოს გაუვლიდა და თავის დაკერი ქულს არ მოუბლიდა, გახელებული ბოჭკული ჩაკივდებოდა: „ვინდა თუ არა, ჩქარა შენი სხეული და გვარი მითხარა, რომ ოქმი შევიდგინოო“.

ილია თავის წერილში ხშირათ ამბობს: „შეძლვება უნამუსო კორესანდენტმა და მატყუარა „მოგზაურის რედაქციამ ვინმე თავზე ხელ აღებული ვიგინდარა მოიქრთაზონ და სხვა და სხვა საქმეები დამპარალონ ამ არა საკადროსი საშუალებითო“. (ილია ამითი საბუთს გვაძლევს ვიფიქროთ მას, რომ ამ რანდული საშუალებით ხშირათ უსარგებელია. „მოგზაურის“ სიმდიდრისა და დოვლათის რა მოგასხენათ და ჩემსას კი ვიტყვი დაუფარავათ რომ არ შემიძლია ილია ქაჯკვაძესავით სიმდიდრით თავი მოვიწონო; მაგრამ, მიუხედავთ ჩემი ასეთი სიღარიბისა, ილიას თამამათ მოვასხენებ, რომ ყველა ზევით დასახელებულის დასამტკიცებლათ, როცა ნებავს, მოიწვიოს თავისი გულითადი მეგობრები მედიატორებათ და მე ჩემის მხრით არავის მოვიწვევ. მხოლოდ სიმართლის აღსადგენ-დასამტკიცებლათ ვთხოვ დანტერესებულთ ამ საქმეში დაესწარს სამართალს, რასაკვირელია თუ ამას ილია ინებებს. ამით ვათავებთ ჯერ-ჯერობით მგოსან მემამულესთან კამათს და ვნახთ შემდეგში რა იქნება.

8. 5.

საზრანგეთის ისტორია ამხსნამება საუკუნეში.

(შემდეგი *)

ინგლისის მონარქის არსებობა დიწყო ერთი არაჩვეულებრივი მოვლენით. მაშინ, როდესაც პროლეტარიატის ყველა იფოლოგები ფიქრობდენ კლასთა მორიგებით შეიძლება სოციალური კითხვის გადაწყვეტაო, პროლეტარიატმა საქვეყნოთ გამოაცხადა „ეს შეუძლებელიაო“. 1831 წ. ნოემბერში ლიონის მუშები აჯანყდენ ფაბრიკანტების წინააღმდეგ ქირის შემცირების გამო, დაამარცხეს ჯარი და პოლიცია, დაიჭირეს საბჭო, მუელი ქალაქი და განაწესეს თავის მართვებობა. მათი დროშა—ცხოვრება შრომით ან სიკვდილი ბრძოლით— შექნა ლიონის დროშათ. მაგრამ ეს ყმობას მიჩვეული ხალხი უცებ გაბატონებით შეშინდა და ვერაფერი გამოიფიქრეს გარდა იმისა, რომ შიშისაგან დამალული ფაბრიკანტები გამონახონ და ქირის მომატება სთხოვონ! აქა-იქ ხმა აღამაღლეს პოლიტიკური უფლებების მდსათხოვათ, მარა მათ სდოეს ეკონომისტებმა და აჯანყების მიზნათ მანათხე შაურისა

*) იხ. „მოგზაური“ № 17, მაისი 1905 წ.

მომატება დასახეს; ამით ფაბრიკანტებმა ისარგებლეს და მოლაპარაკება გააქიანურეს. რადგან პარიკიდან საიღუმლო ცნობა ქონდათ დეპუტატებისაგან, ათ დღეში 40 ათასი ჯარი მანდ იქნებოდა, ამ ათი დღის განმავლობაში მუშები ალაპარაკეს. მიუფერ-მოუფერენ, პოლიციელობა გააწვევიეს (ისიც მუქათათ) და სამ დეკემბერს თავზარი დასცეს, ქალაქში შემოვიდა პარიკის ჯარი, მუშებს იარაღი აპყარა, მრავალი დაატყვევა და ასე წესიერება აღადგინა“.

ლიონის საქმემ დიდად დააზინა ბურჟუაზია და პალატამ მეფეს შემდეგი აღრესით მიმართა: „საკუთრების თვით პრინციპი განსაცდელს მისცეს, მრეწველობის თავისუფლება კინაღამ მოსპეს, უფროსთა რჩევა უარ-ყვეს. საქიროა ეს უწყესობა ძირიანათ ამოვარდეს, ასეი თაყვდლობა სსტიკათ დაისაჯოს. ხელმწიფეო, ჩვენ ბედნიერათ ჩავთვლით თავის-თავის, თუ საფრანგეთის სახელით მის დეპუტატებს დავეხმარებთ ყოველგან მშვიდობიანობის დამყარებაში და არეულობის თავშივე ჩაქრობაში, რომ მით ის წმინდა პრინციპები, რომელზედაც თვით ერის არსებობა დაყრდნობილია, გამოვარდეს, ივლისის რევოლუციის სახელოვანი საქმეები დამციდრდეს და ძალი და სამართალი ყოველგან კანონს დარჩეს“.

როცა კაპიტალისტები ასეთ სამკვდრო-სასიკოცლო ომს უცხადებდნენ პროლეტარიატს, მცგობრები ისევ მორიგებაზე ლაპარაკობდნენ. სენსიონანელთა ვაჭეთი „გლოზი“ სწერდა: „მუშათა კლასის ამაღლება შეიძლება იმდენათ, რამდენათ მას მალალი კლასები ხელს გაუწვდიან. ამ უკანასკნელთაგან უნდა გამოვიდეს ამის მეთაურობა“. ხოლო წერილ ბურჟუაზიულ პარტიკაში და მისმა ცნობილმა საზოგადოებამ „ხალხის მეგობრებმა“ ლიონის აჯანყება უბრალო შემთხვევათ აღიარეს და ჩქარა დავიწყებას მისცეს. ქვეყნის ყურადღება ისევ პოლიტიკურ მოძრაობამ მიიპყრო.

რესპუბლიკანელთა პარტია ივლისის რევოლუციით მუშებრივთ მოტყუებულთ დიდად ენერგიით და თავის დადგებით შეუდგა ახალი მთავრობის მიღლებას და მისი ავტორიტეტის დაცვას. ამის საქმით მიზებს იძლეოდა თვით მთავრობა. გაბატონებულ ბურჟუაზიამ თავისი მთავრობა გამოაცხადა „იფ მთავრობათ“, მარა ხელ-მოამკირნე ლუი ფილიპემ, როგორც კი ტახტზე ავიდა, თავის თავი იგრძნო არა ბურჟუაზთ არაჰელ მეფეთ და მოიხიზვა შესაფერი აბატიკია, ე. ი. 18 მილიონი წლიური ჯამაგირი პირადათ მას, ცოლს, შვილებს და სსსანლეს კრძღე სხვა. რესპუბლიკანელთა გილიშქარეს, როგორც მეფის, ისე კაპიტალისტთა ფუფუნების წინააღმდეგ. პალატაში. მიწისტმა მონტიეგემ ოპოზიციას შესძახა: „თუ ფუფუნება განიდევნა მეფის სასახლიდან, ჩქარა ქვეშევრდომთა სახლებიდანაც განიდევნებო“. დეპუტატებმა შეურაცხყოფათ მიიღეს მათი „ქვეშევრდომთა“ ხსენება. „ისინი ვინც მეფეს „აყეთებენ“ ქვეშევრდომები კი არ არიანო“. წყნით მიუგეს მიწისტს, ხოლო წარმოდგენილი პროექტი დაამტკიცეს და მით ფუფუნება თავისთვისაც დააკანონეს. ამ დავში მეფემ ნიუთიერათ გამაზრჯვა, მაგრამ ზნეობრივით დამარცხდა. ხალხის მეგობრებმა დააოსცეს მრავალი წიგნაკები და ფურცლები მონარქიის განსამკირებლათ და რესპუბლიკის საიდუმლოთ. ამ მოძრაობით შეშინებული პალატის მემარცხენი ოლიონ ბაროს მეთაურობით შეერთდნ და გადაწყვიტეს მონარქიის შეკეთება ე. ი. რეფორმების შემოღებით დემოკრატიის ერთი ნაწილის თავისკენ მოხზრობა, რესპუბლიკანური მდღეღარების შესუსტება და მით ახალი დინასტიის გამაგრება. იშვა დინასტიური ოპოზიცი და 28 მაისს (1832 წ.) თავის ამომრჩეველთ შემდეგი მანიფესტით მიმართა: მთავრობა განაგრძობს მხოლოდ რესტავრაციის პოლიტიკას, მა-

შინ როდესაც ივლისის რევოლუცია იყო, საშუალო ცნობა 1789 წ. დიდი რევოლუციის მიერ გამოცხადებული პრინციპების და უფლებების. აი ეს უკანასკნელია ის ფართო და მკვიდრი საძირკველი, რომელზედაც ჩვენ ვესურს ცახტის აშენება...“ ერთი სიტყვით დინასტიურ ოპოზიციამ თავის დროშას დააწერა მონარქია „სახალხო დაწესებულებებით“.

რესპუბლიკანელები ამ ახალი მეტოქით სრულიად არ შეშინებულან, პირიქით კიდევ უფრო გამხნედნენ, გაღონიერდნ და გადასწყვიტეს რესპუბლიკანელი ლენერალი ლამარკის გასვენებით ისარგებლონ და ხუთ ივნის არეულობა დაიწყონ. „ხალხის მეგობარნი“ სხვა საზოგადოებებთან ერთათ დაემზადნ და ხუთ ივნისს ლამარკის ცხედართან მთელ რესპუბლიკანელ პარიკს თავი მოუყარეს. შეთქმულნი ჩადგნ პროცესიის სათავეში და პოლიციასთან პირველ შეტაკების თანავე აჯანყება გამოაცხადეს; თვალის დახამამებაში ბარიკადები აშართეს, უახლოვეს ყაზარმს დაეკენ და იარაღი გამოიტანეს, ერთმა ჯგუფმა დაიჭირა არსენალი, მეორემ შატლერის ციხე და გალოატის სატუსანლო, მესამემ მერვე უბნის სანძირი, და ასე მრავალ ალაგას რევოლუცია გააჩაღეს. სანთამოს მ საათზე არეულობა დავატრონა პარიკის დიდ ნაწილს. მიღიცი მხარს უქერდა რევოლუციონერებს, პოლიცია და ჯარი უკუ აქციეს. სანთამოს რვა საათზე აჯანყებამ მიატანა პრეფექტურის და შენობა შემოკალტეს. რესპუბლიკანელთა ორგანოს „ნაციონალის“ რედაქციაში თავი მოიყარეს მეთაურებმა სანერო პლანის და თავდარიკის შესამუშავებლათ, მეორე მხრით მთავრობა და დეპუტატები თითქმის იმედ დაკარგულნი შეიკრიბნ სასახლეში შინაგან საქმეთა მინისტრის ტიერის მეთაურობით სათათბიროთ და აი აქ მათ შუა ლამისს ვაიგეს საქმის ნამდვილი მდგომარეობა: ვაიგეს რომ „ნაციონალის“ თათბირი ფუქათ ჩაიარა, ვერც ერთ ცნობილმა რესპუბლიკანელმა მოძრაობის მეთაურობა ვერ იტვირთა; მუშათა უბნები სრულიად არ განძრეულა, პროლეტარიატი აჯანყებას არ მიმზრობდა, მთელი საქმე წერილი ბურჟუაზის ამართათაა. გახარებულმა ტიერმა თქვა, მას ჩვენი აჯობებსო და ლამის პირველ საათზე გამოიყვანა თავისი უფრო გულესი პოლკები ბარიკადების დამთვე ასაღებათ და რევოლუციონერების დასაფანტავათ. უპროლეტარიატოთ დარჩენილმა წერილმა ბურჟუაზიამ დიდი მხნეობა ვერ გამოიჩინა და გათენებამდის დამარცხდა.

გამარჯვებულმა მთავრობამ პარიკი საშხედრო წესებში ჩააყენა, მრავალი ჟამდღესი სასწავლებლები დახურა, „ხალხის მეგობარნი“ და სხვა საზოგადოებები აკრძალა, ვაჭეთები სამართალში მისცა—რედაქცია გაამეფა. მთავრობის ტერორმა გამოიწვია რევოლუციონერთა ტერორი და 19 ნოემბერს მეფეს ესროლეს. ამან კიდევ უფრო გააძლიერა რეპცია, დემოკრატიული განხეთის „ტრიბუნის“ რედაქტორები მარასტი და გოდფრუა კვენეიკი პალატამ თავისივე სამართალში მისცა პალატის ბუკდვით შეურაცხოფისათვის. აი რა თქვა მარასტმა სასამართლოში: „პალატამ, რომელმაც დაადისტურა მანსაკუთრებითი სასამართლო, ნება დართო ხარტის დაუსჯელათ დარღვევას და პოლიციის თვითნებობას, გადადვა ხაზინის ფულები ისეთ საქმეთათვის, საიდანაც პირველათ ფერთონ სარგებლობს, მიუტოვა პირადი თავისუფლება თვითნება მინისტროებს, დვენის სასტიკი ზომებით აზრის თავისუფლებას, განუწყვეტილ უმატეს მოხელეთა ჯამაგირს და მათ ერთიანათ აღმინისტრაციას უქვემდებარებს, ილებს სესხს სესხზე, ამღიერებს საიღუმლო ფონდს, იცავს ყველა პრივილეგიებს, აღმართა გაუმამლოობის ტრაპეზი, გააჩაღა აქოტაქი, აღიარებს უწმინდურ ბიოქს ყოველივეს ცენტრათ, პატრიონებას,

ერის სახელს და ხაზინას ბირჟეელებს ანაცვალეს—ასეთი პალატა, ბატონებო, გარყენილია, გათახსირებულია... ყველამ იცის შარშანდელი ბირჟის სპეკულიაციები, ყველას ახსოვს ის ახალი ამბები, რომელიც გამოაცხადეს მას შემდეგ, რაც ბირჟის პერსონები თავის სასარგებლოთ დასარტულეს (ლაპარაკია როტშილდის შესახებ, რომელმაც მთავრობის დახმარებით ბირჟაზე რამოდენიმე მილიონი მოიგო). პალატა არ არის ამის? რასაკვირველია არა, თუმცა სხდომის დარბაზში ბირჟის აფიშები რიგდებოდა, თითქოს სხდომის საგანიაო! თქვენი განზრახვა, ბატონებო, ჩინებული უნდა იყოს, რასაკვირველია, თუმცა ორი წლის განმავლობაში გაცილებით მეტი საიდუმლო ფონდი დაკანონეთ, ვინემ რესტავრაციამ უკანასკნელ ექვს წელიწადს; თქვენ, რასაკვირველია, არ განიტერესებთ შაქრის პრემიები, თუმცა ეს პრემიები 1830 წ. შვიდ მილიონიდან ცხრაშვიდ მილიონამდის ავიდა და, ჰოი საკვირველებავ, ამ ფულის ერთ-მესამედამდის დაურიგდა ექვს დიდ ფირმას, რომელთა რიცხვშია თქვენ მიერ პატივცემული დეპუტატები და ერთი მიწისტრიც. და მართლაც 1832 წ. პრემიები მიიღო: 900 ათასი ფრანკი პერიემ (მიწისტრიც), 600 ათასი ფრანკი დელესერმა, ამდენივე ჰუმანმა, ამდენივე ფულმა, 800 ათასი სანტერმა, ერთი მილიონი დიუსენმა მარსელში! (ესენი დებრატატები).

აი ასე თავგანწირული იბრძოდა ბურჟუაზიული დემოკრატია, როგორც ქუჩაზე, ისე პრესაში და სასამართლოში. მისი უმთავრესი სისუსტე იყო მართა ყოფნა, პროლეტარიატის პოლიტიკისაგან დაშორება და გაგულგრილება; მისთვის აშკარა შეიქმნა, რომ წვრილი ბურჟუაზია უპროლეტარიატთან რევოლუციის ვერ მოახდენს და რესპუბლიკის ვერ დააარსებს და აი მან გადასწყვიტა პროლეტარიატის მომხრობა, მისი გარესპუბლიკანელება, სოციალური კითხვის პოლიტიკურ კითხვასთან დაკავშირებით და რესპუბლიკის მნიშვნელობის უსაშველო გაზვიადებით. მან პოლიტიკური რევოლუცია გამოაცხადა სოციალური რევოლუციით და მუშათა სილატაკის ძირბუღიანათ ამოგდების საშუალებათ. ამ აზრების პროლეტარიატში გავრცელება იტვირთა „ხალხის მეგობართ“ ნანგრევზე აშენებულმა საზოგადოებამ „ადამიანის უფლებები“ გოლფრუა კაფენაკის მეთაურობით. მისი პირველი მანიფესტი (1833 წ.) გარდა საყოველთაო კენჭის ყრისა და ხალხის ბატონობისა თხოვლობს: „მუშათა კლასის გათავისუფლება შრომის უკეთესი განაწილებით, ნაშრომის უფრო სამართლიანთ განაწილებათ და ასოციაცია“. მანიფესტის ავტორნი სასამართლოში მისცეს, სადაც ერთმა განაცხადა: „აი რას ამოზენ ჩვენ სექციებში: ძარს ყველა პრივილეგია, მათ შორის დაბადებისაც! ძარს სიმდიდრის მონოპოლია, ადამიანის მიერ გაყვლიდა და სოციალური უთანასწორობა! ეს გვსურს ჩვენ, პრესა კი ამის შესახებ არას ამბობს, ის მხოლოდ პოლიტიკურ რეფორმებს, ქადაგებს, მარა არც ერთი დიდი რევოლუცია არ ყოფილა პოლიტიკური რევოლუცია. როცა მას თან არ ახლავს სოციალური რევოლუცია მისი ნაყოფი არაფერია ან თითქმის არაფერია. იმ დღეს, როცა საფრანგეთი განთავისუფლდება და ერთი გაბატონდება, რესპუბლიკის უწყინდესი მოვადიდება იქნება პროლეტარიატის მისცეს საშუალება ასოციაციის შედგენის და მრწველობის მის მიერვე წარმოების“. საზოგადოების მიერვე გამოცემულ წიგნაკში „პროლეტარიატის კატეხიზმოში“ კითხულობთ:

„კითხვა: რა არის რესპუბლიკა?—პასუხი: ყველას ინტერესის დაკმაყოფილება; კითხვა რას ნიშნავს—კონსტიტუცია უნდა უზრუნველყოს თვითიული მოქალაქის არსებობაო? პასუხი: ეს ნიშნავს იმას რომ, საზოგადოების თვითიულ წევრს

უფლება აქვს მოსთხოვოს საზოგადოებას ცხოვრების საშუალებები, თუ კი მას შრომა შეუძლია; საზოგადოება მოვალეა დააკმაყოფილოს როგორც მისი თხოვნა, აგრეთვე იმათი ვისაც შრომა არ შეუძლია“, ყოველივე ამის განხორციელება შეიძლება მემკვიდრეობის მოსპობით და სამკვიდროს საზოგადოებაში“ შეტანით. რადგანაც მშობლებისაგან ვერავინ ხვრას მიიღებს და იძულებული იქნება იქნება თავისივე ხელით შეიძინონ, ცხადია აღარ იქნებიან დიდი სიმდიდრის პატრონი კაპიტალისტები, როგორც ეს დღეს არის. სიმდიდრის მოგროვება შესაძლებელი იქნება მხოლოდ თავის სოციალურში, უკანასკნელი კი თავის ხელმოკლეობით არ დაანებებს ზომავზე მეტის მოგროვებას“. ერთი სიტყვით კაპიტალისტის წვრილ ბურჟუაზის ჩამოყვანა, მუშის წვრილ ბურჟუაზის აყვანა და ასე ქონების გათანასწორობა“, აი იდეალი „ადამიანის უფლებებისა“. ამ წვრილ ბურჟუაზიული მდგომარეობის განხორციელება, პროლეტარის ასოციაციებით განახილება“ მიზანია რესპუბლიკის და მასთანავე პროლეტარიატის რესპუბლიკანელი უნდა იყოს.

ამ მოძღვრების გასახორციელებლათ საზოგადოებამ გახსნა თავისი განყოფილებანი ლიონში, რუენში და სხვა სამრეწველო ცენტრებში. „სოციალიზმისაკენ“ ასეთ გადახრამ გამოიწვია „პოლიტიკების“ წინააღმდეგობა და მით ადამიანის უფლებები იყოფა ორ ნაწილათ: მემარჯვენე ანუ ჟირონდლები, მემარცხენე ანუ მონტანიარები; პირველთა ორგანო შეიქმნა გაზეთი „ნასიონალი“, რომელიც ფიქრობდა საშუალო ბურჟუაზიის გულის მოგებას და თავის მოკავშირეთ გადაქცევას; მონტანიარები უარს ყოფდნენ ამ „დიპლომატიას“ და პირდაპირ აცხადებდნენ. „ჩვენ გვსურს ყველასათვის თანასწორი კეთილ დღეობა. სიმდიდრის და მდგომარეობის ნივთიერი რაობა (დადაბლება)“ მონტანიარებმა ჩქარა მოიპოვეს გავლენა. მათი მეთაურობით მოხდა 26 ათასი მუშის დიდი გაფიცვები პარიჟში ლიონში იმათ შეანგრის, „ეკონომისტთა“ კედელი და მრავალი მიტულისტი მოიხრეს; მათივე შეცდინებით თორმეტ თებერვალს 1834 წ. გაიფიცა ოციათასი მუშა და მოინდომეს ამ მოძრაობისათვის პოლიტიკური ხასიათის მიცემა, მარა „ეკონომისტებმა“ კიდევ სძლიეს, გაფიცვა წააგეს, ამ დროს ლიონში მოვიდა ამბავი შესახებ პალატის ახალი კანონისა, რომლითაც კაფიორის და საზოგადოებების შედგენა თითქმის შეუძლებლათ ხდებოდა; თუმცა ეს მომართული იყო განსაკუთრებით „ადამიანის უფლებების“ წინააღმდეგ, მაგრამ ეხებოდა აგრეთვე ყველა სხვა საზოგადოებებსაც, მათ შორის ლიონის მიტულისტებსაც. ახლა „ეკონომისტებიც“ აღელდნენ და გადასწყვიტეს მონტანიარებთან ერთათ არეულობის მოხდენა. არეულობის დღე დაიწმნა ცხრა აპრილი, დღე გაფიცვის მეთაურთა გასამართლების შეთქმულები მოეშადადნ და ცხრა აპრილს დილით ბაიარლით ხელში გასწიეს სასამართლოსაკენ ბაიარლზე ეწერა: ასოციაცია, გულადობა, ბრძოლა; მათ გზა გადაუღობა 10 ათასმა ჯარმა, და ისინიც ბარიკადების ასამართავათ ჯგუფ-ჯგუფათ დაიფანტნენ; ბრძოლა დაიწყო მრავალ ალაგას; სახლები ღანჯრები, კარები, სახურავები, ცხოვები აჯანყებულთა ხელში იყო და მომავალ ჯარს ყოველ მხრიდან ესროდნენ, სალდათებმა ამართეს თავისი ბარიკადები და მუშათა უბნებს დაუშინეს ზარბაზნები. აჯანყებულ რაზმთა შორის კაფიორი გაწყდა. ერთმანერთის მოხმარება ვეღარ მოახერხებ და ასე თანდათან დასუსტებულნი მესამე დღეს დაშორებდნენ. ამ ამში მოკლეს ას ოცდა თერთმეტი სალდათი, თორმეტი აფიცერი და ერთი პოლიციანიკი. დაიჭრა ას თხმოცდა თორმეტი; აჯანყებულთაგან. მოკლეს ას სამოცდა ათი, დატყვევდა

ოთხისი, ხოლო დაქრილთა რიცხვი არავინ იცის. (ჩვეულებრივად დაქრილი თავის ამხანაგებს გაყავთ ბრძოლის ველიდან და მალევე). ლიონს აყვა სხვა ქალაქებიც, ქალაქ ლუწვევლში აჯანყდა უნტერ-აფიცრები და სალდათები, ქალაქ სენტტიენში, გრენობელში და პარსელში მოსვები და მონტანსარები; პარიკი მთავრობამ ერთიანად შეკრა, მუშათა უბნები 40 ათასი ჯარით დაიჭირა, „ადამიანის უფლებების“ მრავალი წევრი დაატყვევა, ქუჩაზე გამოსულმა ოთხი ათას მებრძოლმა ვერაფერი გააწყო და დამაცხდენ.

აბ.

(შეშლგეო აქნება).

უკრინალ-ვაშეთებიდან.

გაზ. „ივერიის“ № 72-ში ვიციხულობთ: „დასელები ამბობენ: გადასახლება ეკონომიური განვითარების შედეგი არის და ამიტომ ფურჩვეთ ამხანაგებს არ დაგმონ და წინააღმდეგი არ გაუწიონ უცხოთა გადმოსახლებასო“. აქედან ბრძენ „ივერიის“. ასეთი დასკვნა გამოყავს: „როგორც ხედავთ, ამ საგნის შესახებ ისეთ სოლიდარულთა მოქმედებებს სიმისსა და რუსის ბურჟუაზიანთა“. ლოდიკაც სწორეთ ასეთი უნდა! ჯერ ერთი ის, რომ პატივცემულ ავტორს აზოწერაც ვერ შესძლებია ხეივანიანთ, და თუ არ შეძლო რაღას კისრულლობდა. მართალია დღევანდელ პირობებში გადმოსახლებას მშრომელი ხალხი წინააღმდეგობას ვერ გაუწევს, რვი მხოლოდ სარგებლობს ამით დღევანდელი რეჟიმის დასამხობათ და ბურჟუასთან საბრძოლველათ. საიდან გამოიყვანა პატივცემულმა ავტორმა, რომ ასეთი ტაქტიკა „გლეხების“ ბურჟუასთან სოლიდარათ მოქმედებას ამტკიცებს. ან ვინ მისცა დღეს გლეხებს თავის მიწა-წყალი, რომელზედაც ასე თამამთ გაიძახის „ივერიის“ ავტორი! ეს მიწა-წყალი კვი ხანია გამოცლილი აქვს მას ხელიდან. აშკარაა, თუ ვინ მოქმედებს სოლიდარულათ ბურჟუასთან, ვინ იცავს ნამდვილათ მის ინტერესებს, არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ საქმით.

პეტარბურგის პარტიველ სტუდენტთა საქმი.

დიდ ხანია გვესმოდა პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთაში უთანხმოებას ჩამოყარდნითა და მოსწყველათ წრე ორ ჯგუფათ არის გაყოფილათ. ბუერს ეს ამბავი სკანდალურად აკედება—არა არის, სცა რამდენიმე ქართველი შეკრებიება, აქ უთუთო პარტიობა იჩენს თავსო, ეს არის ჩვენი სხვაგვარ სენი, ის გესმობს შინაგა და გარეგანად; ბუერი კადევი, თუშგა კერე რავათ არ სწყნდს ამ მოულოდნელად, რადგან ბუქსებრავთ თედიდა ახრთა და მიმართულებათა განსხვავებას, მაგრამ მაინც ვერ გაეცო რამ დაუო ეს სტუდენტობა. დღემდის, რავორც თეთ ერთ-ერთი წრის წარმომადგენელი ბ-ნი მიქელაქე წერს (გნ. ფურ. № 2814), მხოლოდ ორჯერ ამოიღეს ხმა ამ საქმეზე მწერლობაში სტუდენტებმა, მაგრამ ეს მასჯად არ აუო საქმარსია მონარდნარეთა ფიზიონომიის გამოსარკვევათ და მხოლოდ დღეს, როცა შათ შორის მომხდარ უთანხმოების შესახებ გამოსთქვა თავისი ახრი სიმედიატორი სამართალმა, შეგვიძლია დაჯავჯასოთ ორივე მხრის ზნეობრავ-სხვაგვარებრავი ფიზიონომია. ქვევით მოგვეყვს ამ სიმართლის განჩინის ზიარი, სჯადე მკითხველი სკამო მასჯას აზრის თავისი ახრის გამოსათქმელათ. აქ კი სჯართო მიგვეჩხია შეენიშნოთ, რომ, თუშგა თავის თავათ სტუდენტობა დიდ ძალას არ წარმოადგენს, მაგრამ ბუერ მის მოქმედებაში აშკარათ გამოსწვების ამ სხვაგვარების ზნეობრავი მხარე, რომელ სჯეკუთხანს ეს სტუდენტობა, და ამ მხრათ სანარტრესო და ს-

უკრადლებთა უფრო გამტკუნებელი ჯგუფი, რომელსაც წარმოადგენია; რომ თუ რამე უფლიდობას და სხვაზდრობას ქართულის ან ქართველის სხველი მიაკვრს, მისი ჩადენა სხვატრეული კანდება. ამ ფორმით ნდამებათ ფიონს კასყდა ამ ბნელებისა და ან სხვაგვარებრავი მიმართულების (თუ აქ მიმართულებასზე შეიძლება ლაზარავი) წარმომადგენელთ და შათი წინადაუხედავობა იქამდინ მისულა, რომ ეს სიტყვა (ქართული) სრულიად უკანონოთ მიუთვანებათ. ასეთი მოვლენა დღეს ჩვეულებრავია ჩვენ ცნოვრებაშიავე. ჩვეულებრავია აქ პრეტრეული „მოღვაწეთა“ შორის, შედარსე-მაგვარებრავიან შეკებრავთა—კუშარინც და სხვა მრავალი სენი, რომლითაც შეხვრთბილი უფლიდა პეტერბურგის სტუდენტობის უმცირესობა, მაგრამ სჯვერეველი ის არის რომ ამ სენის ამითი დაუბუდებია, რომელიც; სხვას ევედაფერს რომ თავი დაჯანებოთ, თავისი სჯავით ისეთ ხანაში არიან რომ ზნეობრავი სისმეტრეე მანც უნდა შერჩენდეთ. სამწუხროთ ამას ვერ ვხედავთ შათ მოქმედებაში. სამწუხროთა ასიც რომ იმ დროს როცა პეტერბურგის ქჩჩებში ჯერ კადევი არ გამშრალიყო 9 იანვრის მსხვერზლათ სისხლი, სტუდენტებმა ბუერა; ტუკვა-თამაში და შეკდისი გამართეს ამავე პეტერბურგში სჯცა 9 იანვრის ამბუი მოხდა! რდა დარჩენიანთ სხვაგვარადრავობას ამ ვაგუბატონთ, რომელნიც სჯართო მწუხარების დროს ტუკვა-თამაშით ერთობიან, ხოლო ამ უბედურების მიჯყსთან კავშარს არა თუ სხობურ, უფრო ამტკებებენ და თავისი, თუნდ „ქართულ“ სჯადმის შემოსავლიდან ზრდენტესიც კი უგზავნიან? ვეიქრობთ, არაფერა, თუნდ ის პრფესორთა და მეტნიერთა კრებუდიც იყოს, და გეგონია, ევედა დაეთანხმება სიმედიატორთ სსსამართლთს განჩინს, რომელიც ამბობს: „ახალი წრის“ ე. ო. სტუდენტთა უმცირესობის სჯქველნი უმართებულად და გასჯავიცხნი არიან“.

აი განჩინის პარტი, რომელსაც ვადებთ თანხმობათ. ა. მიქელაქის და მისი ამხანაგების თხოვნისა გაზ. „გნ. ფურცლიდან“.

მედიატორითა სამართლის განაჩენი უხანაგა პეტარბურგელ ქართველ სტუდენტთა წრისა.

„იმ უთანხმოების გამო, რომელიც მოხდა პეტერბურგელ ქართველ სტუდენტთა წრეში და ეს წრე გაყო ორ მონარდნარე ბანაკათ, ორივე მოადევი მხარემ დაადგინა, სამედიატორო სამართლს გადასცენ განსახილველათ თავიანთი დავა; ამიტომ ერთმანეთის თანხმობით ამოირჩიეს ოთხი მოსამართლე, რომელთაც მიანდეს მცხუთე მოსამართლის არჩევა და ამასთანავე სსსამართლთს თავმჯდომარისა. ორივე მხრივ არჩეულთ—მ. მ. ვინავერმა, ა. ი. ნოვიკოვმა, ე. გ. ტარლემ და ს. პ. იურიცინმა—იკისრეს ხსენებულ საქმის განხილვა და სამედიატორო სამართალში მონაწილეობის მისაღებათ მოიწვიეს ნ. ი. კარევი, რომელმაც იტივრითა აგრეთვე თავმჯდომარეობა“.

„სამართალიც მოხდა 1905 წლის თებერვალს, მარტსა და აპრილში, მოკამათე მხარეთა თავმჯდომარეებთ“ გამოვიდენ.

1) ქართველთა ძველის ანუ დედა-წრისა, რომელშიაც დარჩა უმცირესობა (74 კაცი **) პეტერბურგში მოსწყველ ქართველ ახალგაზღვრისა,—ბ-ნი ალექსანდრე მიქელაქე, ილია ქარცივაძე, პეტრე ჭავთარაძე; ვარლამ გელვანი და გიორგი ყახანაშვილი.

2) ქართველთა ახალ ანუ გამოყოფილ წრისა (49 კაცი)—ბ-ნი: დ. გაბაშვილი, კ. ასათიანი, დ. ვიანაძე, დ. ნატროშვილი და გ. დალიანი.

„თავიანთ სხდომებზე მოსამართლეებმა მოისმინეს, გარდა მოკამათე მხარეებისა, მათ-მიერ წამოყენებულ მოწმეთა ჩვენებანიც და ხელთა ჰქონდათ აგრეთვე სხვა და სხვა წერილობითი საბუთები; ერთი მხარის თხოვნით (ძველის წრისა) რამდენიმე ამ საბუთებისა სამართლს წარმოუდგინა ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტის რექტორმა უნივერსიტეტის არქივიდან.

* დედანში შეცდომით ნათქვამია „თავმჯდომარეებთ“ (председателями), უნდა იყოს—წარმომადგენლებათ (представителями).ა.მ.

** სით ითვლება 85 კაცი, მაგრამ ამითგან 11 წევრი ამჟამათ დროებით არ იმყოფება პეტერბურგში.

„ზემონსენებულ მედიატორთა სასამართლომ განიხილა საქმის ყველა გარემოება და ერთხმად დაადგინა შემდეგი:

„პირველი. სასამართლოს აზრით, დამტკიცდა, რომ ახალ წრის წევრებს ცოდნათ, რომ ერთი გარეშე პირი წერდა უნივერსიტეტის რექტორს წერილებს, სადაც სახელს უტებს იგი პატიოსნებას ძველის წრის ერთი წევრისას, რომელიც იყო იმავე დროს ამ წრის წარმომადგენელი; ამიტომ სასამართლოს უმართებულთა მიაჩნია საქციელი ახალ წრისა, რომ ამ პირთან არ მოუხსია და მოვლიდებულა. თუმცა ჩანს აგრეთვე ისიც, რომ იმავე პირს მიუწერია პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორისთვის, მაგრამ არ მოიპოვებდა დასამტკიცებელი საბუთი იმისა, რომ ეს გარემოება აგრეთვე სცოდნოდა ახალ წრის.

„მეორე. სასამართლოს მიაჩნია დამტკიცებულათ, რომ ახალ წრის წევრებს სცოდნიათ ისიც, რომ პირველ მულში მოხსენებრმა პირმა საჯაროდ უწოდა ძველი წრის ორ წევრს (ერთი მათგანი წრის ხაზინადარი იყო) „ჯაშუში და „პადლეკი“—და ამიტომ ჰფიქრობს, რომ იმის შემდეგ ამ პირთან დამოკიდებულების განგრძობა უმართებულა.

„მესამე. სასამართლოს მიაჩნია აგრეთვე უმართებულათ, რომ ახალმა წრემ თავის-მიერ გამართულ საღამოს უწოდა „ქართული“, თუმცა ეს სახელწოდება ცოცხელთა ეკუთვნოდა იმ საღამოსებს, რომელსაც მართავენ ხოლმე ყველა ქართველები; მით უმეტეს, ახალ წრის წევრებს უნდა ცოდნობათ გამოცხადება იმისი, რომ საღამოს უფროსად იქნა 15% გადიდება იმში მოკლულთა და დაჭრილთა ოჯახების სასარგებლოთა, —სტუდენტობაში იწვევს თვალსაჩინო უთანხმოებას.

„მეოთხე. სასამართლოს გასაკიცხს საქციელათ მიაჩნია, რომ მეორე წრემ გამართა აგრეთვე საღამო*** და მასთან ტყუა იმ დროს, როცა მთელი საზოგადოება განიციდა უმწვერვალეს ტრაგიკულ სულისკეთებას, როცა საზოგადოების ამ გვარი მდგომარეობა განსაკუთრებით ემჩნეოდა ყველა უმაღლეს სასწავლებელს და არც ერთი „გზული მოსწავლე ახალგაზღობისა არ მართავდა ჩვეულებრივ საღამოსებს, მით უმეტეს—უნდა დაუმატოთ—რომ ძველი წრე ურჩევდა ახალ წრეს, ნუ იხამთ მგ საქმესა.

„მეხუთე. ახალი წრე ბრალსა სდებს ძველ წრესა, რომ მას შემდეგ, რაც საქმის გარჩევა მივანდით სამედიატორო სასამართლოს, ძველი წრე, როგორც სიტყვიერათ, ისე ბეჭდვით, ავრცელებდა ჩვენს შესახებ სხვა და სხვა ხმებსა; ამ მხრივ, სასამართლოს აზრით, არავითარი საბუთი არ ამტკიცებს, რომ ძველი წრის წევრთა საქციელი აღემატებოდეს უბრალო ჩვეულებრივ —ლაპარაკსა და მითქმა-მოთქმას, რაც ბუნებრივით თან ახლავს ხლმეც ამ გვარ წაკიდებებს, მით უმეტეს, როცა ეს მითქმა-მოთქმა ორივე მხრივია.

„მეექვსე. ბ-ნი დ. გაბაშვილი მართლა ჩირქსა სცხებდა თუ არა თ-დ გელვანის სახელსა? რაკი სასამართლოს ვერ დაეჭრო მოწმე თ-დი კ. ჩრქჭხიშვილი, რომელმაც გამოგზავნა წერილობითი ჩვენება, და რაკი თვით ბრალდებულმა უარყო ფაქტი, ამიტომ საბართლოს არ ძალუძს, გადაჭრითა თქვას, რომ ბ-ნი გაბაშვილი უწოდა თ. გელვანს მტაცებელი საზოგადო ფულისა; გარდა სასამართლო შესაძლებლათა ცნობს, ფაქტიურის მხრივ დამტკიცებულათ მიჩინოს ის, რაც თქვა თვით ბ-ნიმ დ. გაბაშვილამ ამ ინციდენტის შესახებ. ამასთანვე სასამართლო აღიარებს, რომ ბ-ნი გაბაშვილს არა ჰქონდა საჭირო საფუძველი გამოეთქვა თავ. გელვანისადმი ჩრდილის მიმყენებელი იტვი—გულწრფელობა და უტანაობა გელვანის საქციელისა მასთან მიზარებულ საზოგადო მულის შესახებ.

„მეშვიდე. თავადმა მიქელაძემ შეურაცხყო თუ არა მთელი ახალი წრე ბ-ნი გობეჩიასადმი წერილში? ამის შესახებ სამართალი იმ აზრისაა, რომ იმ წერილთ მიქელაძემ არ შეურაცხყო ახალი წრე, რადგან საქმე თავ. მიქელაძისა და ბ-ნი გობეჩიასი სრულიათ კერძოა, და შეურაცხმყოფელი კილა თავ. მიქელაძის წერილისა, რომელიც ბ-ნი გაბეჩიასადმი მიწერილი, არ ეტება ახალ წრის პატიოსნებას.

ეს განაჩენი, ყველა ხუთივე მოსამართლის-მიერ ხელმოწერილი, უნდა ინახებოდეს სასამართლოს თავმჯდომარესთან; ხოლო განაჩენის პირები, შემოწმებული თავმჯდომარის მიერ, მიექცეს ორივე მხარეს. ს.-პეტერბურგი, 4 აპრილი 1905 წელი.

ნამდვილზე ხელს აწერენ: ნ. კარვეცი, მ. ვინავერი, ა. ნავიკოვი, ს. იურიცინი, ე. ტარლი.

ნამდვილთან სწორია—**მეჭვირვალე** სამედიატორო სასამართლოსი, პროფ. ნ. კარვეცი“.

***) დედნში შედგომითა ნათქვამი—საღამო, უნდა იყოს ოპერა ანუ საოპერო საღამო, რადგან საკუთრათ საღამო, 10 დეკემბერს გამართული, მესამე მულში მოხსენებული სამივე შენიშვნა ეკუთვნის ბ. მიქელაძეს.

მცირი შენიშვნა.

ამ ერთი კვირის წინათ შემთხვევა გვეჩინა წავეკითხა „ივერისი“ დამატებით გამოქვეყნებული წერილი „სასიქაღლო მეფისის“ თავად ილია ჭავჭავაძის „მოგზაურში“ დაბეჭდილ კორესპონდენტის სპასუხით. თავადი ცდილობს მრავალ სიტუაციაში იმართლოს თავი. შეიძლება, გამოთვლად, მაგისას ვერაფერს მოგახსენებთ, მხოლოდ მე შემიძლია მივუთითო შეთხვევებს ორ ბრალდებაზე, რომელიც მიუძღვის კახეთის ამწევრების მიმართ კერძოთ და მუშებისა—სახოგადოთ. როგორც მოგახსენებთ, თავადი ილია ამ უკანასკნელ წლებში ითვლებოდა „ივერისი“ რედაქტორ-გამომცემლად. მოგახსენებთ ისიც, რომ კახეთი ხარჯს ვერ ასწორებს; ამიტომ გამომცემის ვალი იყო—ნაკლები დაჯდომილია კახეთის გამომცემს. ამასი ვერ გავამტკიცებთ, თუ ცალ-მხრე შევხედვით. დას, „ივერისი“ საწევრის ისედაც ისეთ მცირეს, რომ მხოლოდ ოთხ-ხუთ კაცს თუ ეუფოდად ვამჯობობთ; ესენი კი, თავისთავთ ცხადია, ვერ მასწორებენ კახეთის გამოცემას, თუ დღე და დამეს არ გაკარგდებიან. სწორეთ ასეც ხდებოდა: დაიას 6—7 საათიან და მისი 3—4 საათამდე და სწორათ შეტყუდ მოშობადენ, მერე ისიც სარდაფში, სადაც ჰყრიან ნაკლები იყო. კარგა ხნის იმეინს შემდეგ მომუშავეებს ვეღარ ვატყვის ასეთი მდგომარეობა და მოთხოვეს თავადს შირობების გაუმჯობესება და დამიანური მოპყრობა, დარწმუნებულნი, რომ იგი შეიბრალდება „ტვირთ-მძიმეთ და დამსწრად“ საშინაო კი მოტყუედენ: შირობების გაუმჯობესების ნაცვლათ **ლორები** უწოდა და არც კი ასურჯა მათთან საუბრათ. ისე საქწენთ დანხათ ეველას, „სასიქაღლო მეფისისგან“ ასეთი პასუხი, რომ ეთვლები სსსრების და პეტევისცემს ამოხსნა მომუშავეთა გულისა.

შემდეგ ხომ ვიდევ უარესი დღე დაეყარა „ივერისი“ რედაქტორ-გამომცემლმა ხალგაზნად ამწევრებს. კარგა ხნისი განკლე, თავადი კი არ გაუმჯობესებდა მომუშავეთა შირობებს. ამიტომ ძველებმა ჩამოშორდენ და მისი ადგილი სულ დაკლებს დაქვარეს. თუმცა პირველი მოთხოვნა დეკლარაციულია დანხა, მაგრამ ეს იმედს არ უკარგავს მომუშავეთა და გაბედულთა მოთხოვეს ფასის მომატება, თუ არ დააყვამთობებდა; გაიფიქრობდენ. რასაკვირველად, თავადისგან უარს მიადეს, იმთავც მუშაობაზე წველი აადეს. ვაჭვრდა, გაბრუნდა თავადი, დასეთ, რას მიუბედავით. დააქენა ზოლიტილები მტვერებთა და ცდილობდა სწევას შემწეობით გამოეყენა ნამირი (მთავალტვენი ჩვენშიაღ ურთენ). როცა თავადს აზნობეს, რომ თუ სხვა დააქენე, სსსში იქნება, მამხმე ბრძანება კასცა, დაჭირეთ ეველანი და ზოლიტაში ჩასხითათ. ბრძანება შესრულებულ იქნა, შეაბერეს პატრას „ბურთავიკობი“ (14—18 წლისა), დასატიმრეს და ჩასვეს სადაც ჯერდებულ ადგილას. დღე-ნახევარი წავლობდენ საქვლები ასე. შემდეგ კი განათავისუფლეს. წარმოადგინეთ, თათქმის ზოლიტილებს შეეპრდა და მას კი, პეტევისცემულ თავადს, არა! აი, რასიანი შეუბრალდებელი ბრძანება ჩვენსი შგოსანი და დღეს რომ შავისთხებთ იმედით ვაყოთ, შორს ვერ წავადიოთ.

ასოთ-ამწყობი.

დედაკაცი და მისი მარნოშიური მდგომარეობა.

(კვლავ ნუტეანისა).

თარგმანი რუსულიდან.

I.

ცვლილება დედაკაცის ეკონომიურ მდგომარეობაში.

თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმ შორეულ ხანას, როდესაც ეგრედ წოდებული „მეტრიარხტი“ (ანუ დედაკაცის უფროსობა) ზოგიერთ ხალხთა შორის დედაკაცებს შეუმჩნევ სოციოლორ როლს ანიჭებდა; ქალს ყოველთვის უცუ-

რებდენ, როგორც დამოკიდებულს და დაბალ არსებას. მამაკაცის ეგოიზმმა და მოუხეშავემა ძალამ რკინის ჯაჭვებით შეზოქეს ქალი და ყოველივე საშუალება მიუღსებს მას რაიმე გავლენა მოეპოვებია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

„ღიასახლისის ღირსებაზე“ და მის სულიერ სიზღიდრებზე სანტიმენტალური მასლაათით და მაღალ-ფარდოვანი სიტყვებით მამაკაცებმა აფუჩქებდენ ქალის დაბეჩავეებას, მის მონურ მდგომარეობაში ჩაყენებას.

ქალის მდგომარეობა ყოველთვის მშრომელი ხალხის მდგომარეობას უდრდა. დედა-კაცი ყოველთვის ისეთივე დამოკიდებული და უფლებებს მოკლებული იყო, როგორც მშრომელი ხალხი.

საბერძნეთისა და რომაელ ქალბატონების უფლება და მოვალეობა თითქმის არაფრით განსხვავდებოდა ძველებური მონა—დედაკაცის უფლება მოვალეობისგან. იგივე ითქმის საშუალო საუკუნეების ქალბატონის და მისი ყმა-მოსამსახურე დედაკაცის მდგომარეობაზე. რაც შეეხება თანამედროვე დედაკაცს, მისი მდგომარეობა ქირაზე მომუშავე მამაკაცის მდგომარეობაზე ბევრით უარესია.

როგორც ქირაზე მომუშავე მამაკაცი, ისე ქალიც—ორივე საექსპლოატაციო (გასაყვლევ) ობიექტს (სავანს) წარმოადგენენ. განსხვავება მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რომ ქალი უფრო ნაკლები უფლებებით არის აღჭურვილი და უფრო ადვილათ ხდება ექსპლოატაციის მსხვერპლათ.

ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგანაც ქალის მდგომარეობა რაიმე მუდმივ იდეაზე და ქალის უცვლელ „ბუნებრივ დანიშნულებაზე“ როდია დამოკიდებული. ეს „ბუნებრივი დანიშნულება“ და რაღაც იდეები სანტიმენტალური ეგოიზმის მოგონილია. საწარმოო დამოკიდებულებასთან ერთათ იცვლებოდა ქალის მდგომარეობაც.

ის პირობები კი, რომლებიც ეკონომიურ აუცილებლობის გამო, ისტორიის სხვა და სხვა ხანებში, ქალის მდგომარეობას საზღვრავენ, ყოველთვის დროს შესაფერ იდეებს ბადებენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალის დანიშნულებაზე. ჩვეულებრივათ, ამ იდეებს იმიტომ წამოაყენებენ ხოლმე წინ, რომ ფაქტიურათ უკვე არსებული ქალის მდგომარეობა ახსნან და მისი აუცილებლობა და სარგებლობა დაამტკიცონ.

დედაკაცის დამოკიდებული მდგომარეობა იწყება იმ დროიდან, როდესაც გამარჯვებული მემორები იტაცებდენ ქალებს და მათ თავის პირველ კერძო საკუთრებათ და საუკეთესო მუშა ძალათ ხდიდენ.

ამ ნაირათ მამაკაცმა დასდო ქალის ეკონომიური და საზოგადოებრივი დამოკიდებულების საუძველი. კაცსა და ქალს შორის შრომა განაწილდა: დაუმუშავებელი საქონლის მოპოვება და მტრის მოგერება (ომი) ერგო კაცს, ხოლო შინაურ, საოჯახო საქმეებზე ზრუნვა—ქალს.

ამაზე აშენდა დღეს უკვე დახასყებული, მაგრამ საზოგადოებაში მაკრათ ფესვ-გადგმული კრუმორწმუნეობა, რომ „მთელი სამყარო წარმოადგენს მამაკაცის სახლს, ოჯახი კი—დედაკაცის სამყაროს“.

რაც შექმნა ძალმომრეობამ, ის აკურთხა და დააკანონა ჩვეულებამ.

ქალის სისულტე და სიუძღურე, საუკუნეების განმავლობაში, შეიქმნა ტემპარიტებათ, დაურღვეველ საბუთათ, რომელზედაც ააშენეს მთელი სისტემა ქალის საზოგადოებრივი, გონებრივი და ზნეობრივი ტანჯვა-წვალებისა.

საღმრთო წერილის გადმოცემით კაცის პირველი ცოდვა ეფს წყალობით მოხდა; ასეც ტებიც, ხომ იმ აზრისანი იყვენ,

რომ ქალი ცხოვრების საქმეში ხელის შემშლელ არსებას წარმოადგენს.

აი აქედან შედგა აზრი ქალის უღირსობაზე, ქალის არარობაზე და აქედან კი—დაურღვეველი აზრი ქალის კაცისგან დამოკიდებულებაზე. როგორც თეოლოგიურმა შეხედულებამ მოიგონა, რომ ხარკები ვითომ მისთვის იყოს გაჩენილი, „რომ კაცს ექმნეს საშუალება ქამოს ხორცი და ატაროს ტყავის ფეხსაცმელი“—ისტეფილოსოფოსთა და კანონმდებელთა უმეტესობა იმ აზრისა იყო, რომ ქალი არის გაჩენილი მამაკაცის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ, დასატკბობათ, შთამომავლობის გასაგრძელებლათ და საოჯახო საქმისთვის.

ქალის ვითარება ელტვოდა მხოლოდ ერთ მიზანს: ქორის მფარველობის ქვეშ მას უნდა ეშრომნა ოჯახში, ოჯახის სასარგებლოთ.

ასრულებდა ამ ძნელ მოვალეობას, მაგრამ ვერაფრით უფლებებით კი ვერ სარგებლობდა.

მამაკაცი, რომელიც ოჯახის ბატონ-პატრონათ ითვლებოდა, ახვევდა ქალს კისერზე აუარებელ საქმეს და ნაცვლათ ამ აუტანელი შრომისა მხოლოდ არჩენდა მას.

სანამ წარმოება არ იყო ისე გაუმჯობესებელი, როგორც ესლა, ქალის მოქმედების წრეც არ შეიძლებოდა გაფართოებულიყო. ქალი იყო მიჯაჭვული ოჯახზე პირვანდელი შრომის განაწილებით და წარმოებისთვის. ძველი წარმოება ართმევდა მას იმდენ დროს, იმდენ შრომას და ისეთი უნაყოფო იყო, რომ მთელი თავისი დრო და ძალღონე ქირდებოდა ქალს ოჯახის აუცილებელ-მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ.

ის პატივისცემა, რომლითაც ეპყრობოდენ ქალს, როგორც კარგ ღიასახლისს, მოუხედავათ მისი უუფლებო მდგომარეობისა, იყო აუცილებელი შედეგი ოჯახური დამოკიდებულებისა.

პატივისცემა ცემდენ ქალს არა როგორც პიროვნებას, არამედ როგორც შეუდარებელ სამუშაო ძალას ოჯახში.

აი სწორეთ ამითი აიხსნება ის ღრმა და არსებითი განსხვავება, რომელიც არის ძველსა და ახალ ღიასახლისის შორის. ძველი ღიასახლისის როლი პოულობდა ახსნას მაშინდელ ეკონომიურ პირობებში. ესლანდელ ცხოვრებაში კი ძველი ღიასახლისის როლი წამოადგენს ეკონომიურ ანახრონიზმს, რადგანაც წარმოების პირობების ცვლილებასთან ერთათ კაცისა და ქალის როლებიც შეიცვალენ, განსხვავდენ, როგორც გარეშე ეკონომიურ ცხოვრებაში, ისე ოჯახშიაც.

(შემდეგი იქნება).

წერილი რედაქციის მიმართ.

ბატონო რედაქტორო!

საზოგადო კრიზისისა გამო დურგალთა ამზანავობამ უმჯობესათ სენო ხარჯების შესამცირებლათ მალაზია, რომელიც მოთავსებული იყო მიხეილის ქუჩაზე, გადაეტანა ელისაბედის ქუჩაზე, აწ არსებულ საამზანავო ქარხანასთან. ამისთვის ნება გვიბძოთ, შევუტყობინოთ მკითხველ საზოგადოებას და ამზანავობის თანამგრძობელთ, რომ ხმები, გავრცელებული არა-მკითხველთაგან, ვითომ ჩვენი ამზანავობა იხურებოდეს, კორებია და, მაშასადამე, ყოველ სიმახრელს მოკლებული ჩვენ ამზანავობის დახურვაზე არც გვიფიქრია და ან რა ტყუაში მოსასვლელია, ისიც ამ დროს, როდესაც ხელისხემა უფრო შეიგნეს ძალა საერთო მოქმედებისა.

გამგეობის თავმჯდომარე გრ. თოიძე.

რედა-გამომც. ი. პ. როსტომაშვილი.